

מורה דרן

הוראת הערבית

והאסלאם

השימוש במילון עברי-ערבי

נעמי אביבי־זייסבלט

בלימודי הערבית ברמות הגבוהות לבגרות משתמשים התלמידים במילון ערבי עברי ולצורך כך עובדים המורים בכיתותיהם על הכרת המילון וההנחיות לשימוש בו (בדרך-כלל, מילון איילון-שנער ומילון שרוני). לתלמידים ניתנים תרגילים ייעודיים לשימוש במילון.

בשנים האחרונות נעשה שינוי מבורך, והותר לשימוש בבחינות הבגרות בערבית מילון עברי-ערבי. מחד גיסא, ניתנה לתלמיד האפשרות להיעזר בכלי חשוב זה להבעה בכתב בפרקים השונים של הבחינה, ומאידך גיסא, התפתח דיון על הרווח מול ההפסד של התלמיד, אשר מוצא במילון פתרון חלופי ללימוד אוצר מילים (נושא שנדון ועוד יידון בפורומים שונים).

מתוך בדיקת הפרקים בבחינת הבגרות – תרגום לערבית והבעה בכתב (חיבור קצר) – עולה המסקנה הבלתי נמנעת, שהתלמידים אינם יודעים להשתמש במילון עברי-ערבי, והתוצאה הנראית לעין היא שגיאות מגוחכות בנוסח: שר הפנים = وزير الوجوه; פרס נובל לספרות = جائزة نوبل لحلاقة; טקסי החג = تاكسي العيد. ברשימה זו אנסה להבהיר את הסיבות לכך ואדגים כיצד ניתן למנוע זאת באמצעות עבודה נכונה עם המילון בכיתה.

הפתרון טמון בשני דברים עיקריים:

- על התלמידים לדעת אוצר מילים בסיסי (כמו, שר הפנים, ראו לעיל) ללא שימוש במילון. המילון יכול במקרים מסוימים לשמש עבורם תזכורת למילה ו/או לצורת כתיבתה, כדי להימנע משגיאות כתיב.

- על התלמידים להכיר את המילון ואת דרכי השימוש בו, כולל הבנה של סימוני המילון וכיצד משתקפת בו מורכבות השפה (מבנים, נרדפות וכד').

ברשימה זו, אני מבקשת להבהיר שגם שימוש במילון עברי-ערבי שנראה, לכאורה, פשוט ומובן מאליו, דורש את אותה תהליך שעובר התלמיד בהיכרותו את המילון העברי-ערבי, דהיינו, הכרת המילון ותרגול נפרד, ייעודי, לשימוש נכון ויעיל בו. (כידוע, לכל מילונאי, ובהכרח לכל מילון פרי עטו, דרכי סידור וסימון ייחודיות לו). ההדגמות שיופיעו להלן, ללימוד השימוש הנכון במילון עברי-ערבי בכיתה, לקוחות ממילונו של שלמה אלון (מילון שימושי עברי-ערבי עברי-ערבי, הוצאת ש. זק, ירושלים, 1995):

א. חשיבות ההקדמה - סידור המילון ואופן השימוש בו:

- לדוגמא, עמ' ה' פסקה 2: הנושא- חיפוש מילים הכוללות את אותיות השימוש.

"צירופי מילים או ביטויים מופיעים אף הם בסדר אלפביתי על פי האות הראשונה, ללא התייחסות לשורש או למילת היסוד, כך לדוגמא, במילון העברי-ערבי מופיעים הביטויים: כאשר, בארבע עיניים, בפירוש, בפרט, עפ"י האות התחילית" (כ' או ב' וכד').

כך גם במילון העברי-ערבי: بأكمله ימצא באות بآ (ب) والأول مرة באות لآם (ل).

- תרגול לתלמידים: המורה יתרגל את הנושא הנ"ל באמצעות שימוש בביטויים מורכבים בתוך צירופים/משפטים קצרים, כגון: מפעם לפעם (من وقت لآخر), כשורה (كما يلزم), כרצונך (كمشيئتك), כיום (في هذه الأيام), ברגל (مشيا على الأقدام), לדעתנו (في نظره), להבא (فيما يلي), להפך (بالعكس, على العكس)

■ התרגול יכול להיעשות במספר צורות:

1. תרגום מעברית לערבית ולהפך (מילים וביטויים הכוללים את אותיות השימוש ב' כ' ל' מ' כנ"ל).
2. משימות לתלמידים: א. לחפש מילים בעברית המתחילות באות ב' שאינה חלק מן המילה (אות שימוש-בחוף, בסדר, בעקבות), ב. לחפש מילים המתחילות באות כ' (כאות שימוש - כזה, כשם ש... , כתוצאה מן) ג. לחפש מילים המתחילות באות ל' (אות שימוש - לשם, לתוך, לכבוד, לגמרי, ללא, למעשה) ד. קבוצה שתחפש מילים הפותחות ב' מ'

(אות שימוש – מכאן ואילך, מאת, מראש, מבחינת) המלצתי: לא לתת להם את המילים, ימצאו לבד!!!!!!

3. לחפש באותו מילון בצד הערבי-עברי. מילים הפותחות באות

ב, בעמודים 71-72 נמצא שפע דוגמאות: بالإجماع – פה אחד, بالإيجاز – בקיצור, بالإضافة إلى – בנוסף על, מלבד, بالتأكيد – בהחלט,

בביטחון, בדיוק, بالتدريج – בהדרגה, بالتفصيل – בפרוטרוט ועוד.

כך גם לגבי כ. . . كالعادة, ולגבי ל: للغاية ר-מן, דוגמאות רבות נמצא

בעמ' 441-443: من خصوص – בנוגע ל, من شأنه أن – עלול, עשוי, من صنع

– מתוצרת, מעשי ידי, من قِبَل – מטעם, من فضلك – בבקשה ממך, من

الواضح – ברור ש. . ועוד.

ניתן לברר עם התלמידים מה מסקנותיהם לגבי הופעת המיליות

בהשוואה לעברית: דמיון – שונות.

ב. חשיבות ההקדמה – ציון המין והמספר (מילון אלון, עמ' ח' סעיף 11):

הסימנים ז' / נ' / זו"נ – מופיעים לצד המילה רק כאשר קיים שוני במין המילים,

בין שתי השפות. למשל: קורס (ז')- دورة, אדיבות (נ) أدب (בצד העברי-ערבי);

عطف (ז) נטייה, אהדה, حنجرة (נ) גרון (בצד העברי-ערבי)

■ תרגול לתלמידים:

מצאו חמש מילים שלידן רשומה האות ז' – כתבו את המילה בעברית

ובערבית (מי הזכר? מי הנקבה? איך יודעים?).

מצאו חמש מילים שלידן האות נ' וכן"ל – משני צידי המילון (ערבי-עברי;

עברי-ערבי).

ג. הבעיות הנוספות הנובעות מהשימוש במילון ללא ידיעה מוקדמת של אוצר

מילים:

1. במה לבחור?

כאשר המילון מציע מספר מילים לערך מסוים, איך התלמיד ידע במה

לבחור? לעיתים קרובות, אנו מוצאים כי התלמיד משתמש במילה הראשונה

המופיעה בערך, מבלי להתחשב בהקשר המילה במשפט, ולעיתים אף מבלי

לדעת ששינוי ההקשר מחייב בחירה מסוימת של מילה.

להלן רשימת משפטים שהופיעו בבחינות הבגרות, בהם התגלו טעויות

רבות, בשל בחירה שגויה של מילה:

- במשפט: הצבא ערך אתמול אימונים נרחבים ברמת הגולן.
  - עָרַךְ במילון: قام ب.. , أقام, أعدّ, رتّب, عقد, أجرى, حرّز, ועוד.
  - אימון במילון: تدريب, تمرين, مناورة – במה יבחר?
  - רמה במילון: هضبة, مرتفع, درجة, مصفّ, مستوى – במה יבחר?
  - במשפט: צופים רבים באיראן מוחים על... – במה יבחר?
  - צופה במילון: مراقب, متفرّج, مشاهد, كشّاف – במה יבחר?
  - מחה במילון: محّا, مسح, إحتجّ, إعترض – במה יבחר?
  - במשפט: המורה בחן את תלמידי הכתה.
  - בחן فَحَصَ, إمتَحَنَ – במה יבחר?
  - במשפט: העם בחר: את הנשיא...
  - בחר: إنتخب, إختار, إصطفى – במה יבחר?
  - הוכרז על יום אבל לאומי...
  - אבל: حُزِنَ, حداد, حزين, لكن – במה יבחר?
  - ראש הממשלה נשא נאום...
- נשא: 1. حمل 2. (אשה) تزوج من 3. (באחריות) تحمل 4. (נאום) ألقى (خطاباً). יש להפנות את תשומת לב התלמידים לכך, שלעיתים ההקשר נכתב בסוגריים לצד המילה. (כך גם בפועל "ערך" שלעיל).

2. זכר ונקבה

- במשפט: המדינה עוזרת לתושביה העניים...
- האם "עוזרת" הינה הנקבה של "עוזר"? או פועל בצורת עתיד? ואולי ישתמש התלמיד במילה "עוזרת" המצויה מן המוכן במילון: خادمة؟ الدولة خادمة.
- חבר בשעת צרה – החולצה צרה מאוד – המילה צר (שם תואר, שאותו ניתן להפוך לנקבה): ضَيِّق, عَدُوّ (גם כאן עליו לבחור על פי ההקשר).
- על התלמיד לשים לב מתי ישתמש במילה: צרה (צורת נקבה בלתי משתנה): ضَيِّق, بَلِيَّة, وَرَطَّة ומתי יהפוך את שם התואר ضَيِّق לנקבה. למילה "צרה" יש 'צרה' נוספת:
- באותו ערך מוסיף המילון: צרות= مشاكل. מתי יבחר ב: مشاكل? "הסמטאות צרות", "החולצות צרות", לעומת: "הצרות רודפות אותם".
- האם בזמן מבחן התלמיד יוכל להסיק מסקנה נכונה ולהגיע לתרגום הנכון, ללא מפגש מוקדם, בכיתה, בלבטים שכאלה?

3. הבחנה בין שם לפועל (המילים במילון סמוכות זו לזו):

- פֶּלַם מֶרֶ או פֶּלַם חֶפֶץ
- חָג עֵיד או חָג חֶלֶץ
- גִּינַה גִּינֵינֶה, בֶּסְטַן או אִסְטֶנְקֶר, נֶדֶד, שֶׁבֶב

4. הבחנה בין בנייני הפועל השונים (בעברית):

- אבד זַעַע, בַּד, אַבַּד פֶּדַד, אַבַּד, אַזַּעַע,
- בֶּטַח בִּי וְיִתְּבָב, אֶעֱמַד עַלִי בֶטַח אַתְּ אֲמֵן עַלִי, זַמֵּינֵן

5. הבחנה בין מילים דומות בכתיב (כתיב חסר, בניקוד מלא):

בלוי: בְּלוּי רַחַ, בַּל או בְּלוּי קֶזַעַע, תַּמַּעַע

יש לתרגל את התלמידים על פי כל אחד מן הסעיפים:

1. איך בוחרים את המילה הנכונה מבין התרגומים האפשריים המוצגים?

א. בודקים אם ההקשר רשום ליד תרגומי המילים (בעברית),

כמו: נשוא: (אשה) תְּזוּג, (אחריות) תַּחַמַל;

שיבחה: 1. מֶדַח 2. אֲתֵי עַלִי 3. (השביח) חֶסֶן ;

זָרֶם: 1. סֵינַל 2. (חשמל) תֵּיָר, זֶרְמִים (פוליטיים) 1. אִתְּהַאֵת, תֵּיָרַת
2. פֶּעַלִיָּת

עֶרֶד: 1. (ביקור, סיור) קַאֵב 2. (מסיבה) אֶקַאֵם 3. (הכין) אַעֲדֵ, אַחַזֵר

4. (סדר) נֶסֶק, רֶתֵב 5. (פגישה, כינוס) עֶקַד 6. (שיחות, תחרות) אַגְרִי

7. (עשה) זַנַע 8. (ליתון) חֶרֶר 9. (התקפה) שֶׁן

ב. לעיתים נמצא במילון בקרבת הערך המבוקש מילים קרובות במשמעות

שיכולות לעזור בהחלטה, או לאשר אותה.

"חג" עֵיד – נמצא ליד: חגג: עֵיד ו"חג שמח": עֵיד סַעֵיד.

התלמידים שטעו בתרגום הצירוף "שר הפנים" לא שמו לב שבאותו מילון בעמ' 400: פְּנִים: 1. וַגֶּה-וַגֶּוה 2. (פני הים) סֶטַח הַבַּחַר וּמֵיֵיד לַמַּטָּה, עֶרֶד נוּסֶף: פְּנִים – דַּאֲחַל (שאמור היה להזכיר להם את הצירוף: שר הפנים) וּפְנִימֵיָה: מֶדְרַסַּה דַּאֲחַלִּיָּה

ג. לבדוק במילון הערבי-עברי מילה שכלל אינו מכיר.

2. תרגול הבחנה בין שם לפועל – לתת צמדי משפטים לתרגום כאשר אחת המילים תופיע בכל אחד מהמשפטים, אך במשמעות שונה: לבשה בגד חדש/ הוא בגד במולדתו; השוטר בלש אחרי הגנב/השוטר הבלש אינו עובד היום; הפסל הזה מצוי בתערוכה שנפתחה אתמול/המורה פסל את הבחינה של התלמיד; וכך לגבי צרד/צורד; תווד/תווד; שותף במפעל/שותף בפעולה; פְּנָה(פועל/שם) ועוד.

3. הבחנה בין פעלים מבניינים שונים בעברית, כאשר המילים נמצאות בתוך משפטים/צירופים לתרגום.
הוא בָּטַל מעבודה/הוא בָּטַל את השתתפותו בכנס; פקד/פָּקַד; פָּרַש/פָּרַשׁ;
סָפַר/סָפַר; פָּנָה/פָּנָה; וכד'.

4. הבחנה בין מילים שונות מבחינת הניקוד והמשמעות:
סָפַר(סָפַר/סָפַר(חָלַף); צָמַיַג(لَج)/צָמַיַג(إِطَار); מְרַאָה(مَنْظَر)/מְרַאָה(مِرْآة); מִינִיעַ(حَافِז, دَافِع)/מִינִיעַ(مُفْعِل יִשְׁغَل, يَحْرَك, يَهَيِّئ); מְעִלָה(إِلَى الأَعْلَى)/מְעִלָה(دَرَجَة)/מְעִלָה(مَعْتָز)
אפשר לתת לתלמידים את המילים בערבית ולבקשם לתרגמן באמצעות מילה עברית אחת זהה.

5. הבחנה לגבי מין הנקבה:
על התלמידים לבדוק מילים נתונות בעברית. האם המילה היא בצורת נקבה במקור או שהיא שם תואר שניתן להפוך לנקבה (ראו לעיל: "עוזרת", "צרה")?
אפשר להשתמש בצירוף או במשפט:
נתינה (נקבה של "נתין") – נתינה (مُوَاطَئَة) אמריקאית, לעומת: הנתינה (إِعْطَاء)
היא תכונה חיובית;
צריכה (إِسْتِهْلَاك)/צריכה (נקבה של צריד);
שפלה (נקבה של שָׁפַל)/שפלה (السَّهْل المُنْتَضِف, الأَرْضِي الوَاطِئَة);
שליטה (נקבה של שליט: حَاكِم, سلطان, سيد, مسيطر)/שליטה (حُكْم, سيطرة);
תקיפה (נקבה של תקיף: حَازِم, صارم, شديد)/תקיפה (هَجُوم); צוללת (غَوَّاصَة)/
צוללת (פועל) (غَائِصَة, غَوَّاصَة);
עצומה (נקבה של עצום – هَائِل, عَظِيم)/עצומה (מסמך התנגדות),
בקשה (عَرِضَة, دَعْوَى, عَرَضَاحَال);

עצירה – (שם פעולה) (إيقاف)/עצירה (נקבה של עציר/עצור) (معتقلة);/
עדה (קהילה) (طائفة)/עדה (רואה, נוכחת) (شاهدة)

כאמור, הכרת המילון (כל מילון, בכל שפה) היא תנאי לשימוש נכון ויעיל בו. תלמידי בתי-הספר זקוקים להסברים ולתרגול, כדי להטמיע את השימוש הנכון במילון, הערבי-עברי והעברי-ערבי, מה שעשוי לגרום להם לשפר מאוד את יכולת הבעתם בכתב בערבית.

מבחר פירושים והארות על טקסטים מתוך הספרות הערבית הקלאסית – חלק ב

ניצה בינדר

8 السموأل بن عادِيَاءَ شموאל בן עדיה

שמואל בן עדיה מפורסם בתקופת הג'אהיליה. הוא חי בדור הקודם למוחמד, והיה למשל בערב בנאמנותו הגדולה: "נאמן משמואל!".

שמואל נזכר באחד השירים של *أعشى ميمون*, מגדולי משוררי הבדווים וכן דורו של מוחמד. המעשה, שאליו רומז *الأعشى*, אירע בזמן שהותה של בתו של גדול משוררי ערב, *إمرؤ القيس*, בטירת שמואל, שנקראה *الأبلى*. אביה, בצאתו לביזנץ, הפקיד אותה עם שריונים יקרים בידי שמואל בן עדיה. האב המשורר מת בביזנץ, וערבים משבט *غسان*, שהיו בשירות הקיסר הביזנטי, באו לדרוש בשמו את הבת ואת השריונים. שמואל מיאן להפר את הברית שכרת עם *إمرؤ القيس*, והתבצר בטירתו. העבדים הביזנטיים הצליחו לתפוס את בנו של שמואל, שיצא לצוד ציד, והמפקד (יש אומרים, שהיה זה מלך *غسان* בכבודו ובעצמו) העמיד את שמואל בן עדיה בפני הברירה: מסור לי את השריונים, ואם לאו – אמית את בנך. אולם שמואל סירב להפר את הבטחתו, שניתנה למשורר שמת, והמפקד הביזנטי כעס והרג את בנו של שמואל בן עדיה.

הסיפור על העזרה שהושיט המשורר היהודי שמואל בן עדיה למשורר הערבי

إِمْرُؤُ الْقَيْسِ הַנּוֹדֵד, שראה אותו אז בפעם הראשונה בחייו, ושלא מצא לו עוזרים וגואלים מקרב בני עמו, ועל הידידות שנתקשרה ביניהם, הוא אחד הנעלים והמפורסמים בספרות הערבית. אך אין זה המקרה היחיד שבו נזכרת בספרות הנאמנות היהודית. ההיסטוריון הערבי אَلْبَلَاذُرِيّ מספר, כי הח'ליף המורד באזור חג'אז אِبْنُ الزُّبَيْرِ, הפקיד כסף בידי יהודי אחד בעיר الْمَدِيْنَة ובידי כמה אנשים אחרים. כולם מעלו בו, ורק היהודי היה נאמן, והחזיר את הפיקדון לבעליו. ש"ד גויטיין כבר עמד על כך, שסופר ערבי מאוחר העתיק את הסיפור מילה במילה, אבל במקום "יהודי אחד" כתב "איש אחד".

יהודי ערב עסקו בחריצות יתירה בהכנסת אורחים. מספרים על תושבי חַיְיֵר, כי לא היו נועלים בלילות את שערי טירותיהם, כדי שעוברי אורח יוכלו להיכנס. אחד המשוררים הערביים מדגיש, כי במידה זו הצטיינו בייחוד הנשים היהודיות, שהיו מקבלות בסבר פנים יפות את עוברי האורח ומספקות להם מזון. אכן, גם הערבים היו זריזים בהכנסת אורחים; אולם בצדק העיר אחד המלומדים, כי עדותו של משורר ערבי המתפאר במידה זו ומפאר בה את אנשי שבטו – אין לייחס לה את החשיבות הנודעת לעדותו של מוסלמי, המספר דברים אלה על היהודים, שגורשו מערב בפקודתו של שליח האסלאם.

תרגום:

שמואל בן עדיה

א: שמואל היה בעל מבצר, הידוע בשם 'המנומר', והוא מפורסם בנאמנות. מבצר זה היה של עדיה, והמשוררים הזכירו אותו בשיריהם. אמר שמואל, כשהוא מזכיר את בניית המבצר:
עדיה בנה לי מבצר מבוצר
ובאר, וכל פעם שאני רוצה, אני שואב ממנה מים.

תושבי ערב היו נוהגים לחנות בו ולעשות בו יריד [הוא היה על צומת דרכים].

על שמואל נמשל המשל על הנאמנות, כיוון שמסר את בנו עד שנהרג, ולא הפר את נאמנותו. הסיבה לכך [למשל] היא, שכאשר התקדם אמרו אלקיס המשורר לַالشָּאם בדרכו לקיסר, הוא התאכסן אצל שמואל במבצרו. אנשיו נפרדו ממנו (עזבו אותו), עד שנתר לבדו ונאלץ לברוח, שכן מלך החירה חיפש אותו, ושלח את צבאו לחפש אותו. אמרו אלקיס ברח והתאכסן אצל שמואל ועמו שריונות [וזה הכביד עליו, כנראה, מאוד], שהיו שייכים לאביו, ורכוש רב שנשאר עמו. בנוסף, ביקש ממנו אמרו אלקיס שיכתוב בעבורו אל מלך גֶּסָאן, שידאג להוביל אותו אל קיסר [שייטן לו חסות]. הוא עשה כך [שמואל], ו[אמרו אלקיס] הפקיד את שריונותיו ורכושו אצל שמואל ונסע לַשָּאם. מלך החירה שלח צבא, ופקד עליהם לקחת את רכושו של אמרו אלקיס משמואל. כשהגיעו אליו [חנו במקום המבצר המנומר הזה], הם תפסו בן של שמואל, שיצא מהמבצר. אחר כך אמר מפקד הצבא לשמואל: האם אתה מכיר אותו? אמר: כן, זה בני. אמר: האם אתה מוכן למסור את הפיקדון, שנמסר לך, או שאני הורג אותו? אמר: עשה כרצונך [זה עניינד], איני מוכן להפר את נאמנותי, ולא למסור את כספו של בן חסותי. הרג מפקד הצבא את העלם, והסתלק מעל שמואל [עזב אותו]. עליו נמשל המשל ביחס לנאמנות: אין אדם נאמן יותר משמואל.

12 أجود من كعب بن مامة

المحبر:

ספר קדום מאוד.

קטע זה מלמד על חלוקת המים, במיוחד בזמן חום, כאשר תעו במדבר. המנהיג היה שותה בדרך כלל אחרון. קודם כל נהגו להשקות את הגמלים, ואחר כך את החלשים. הקרבת האדם את עצמו על ידי מתן המים לאחרים העידה על אצילות נפש. לערבים בג'אהיליה היו אותם החודשים כמו למוסלמים, אך הייתה להם שיטה מיוחדת של עיבור, כלומר, כל כמה שנים הוסיפו חודש 13, במקום 12 חודשים, כדי שהשנה תתאים לשנת השמש.

עם בואו של מוחמד הוא אסר את העיבור, כי הקוראן טען, שהעיבור הוא תחבולה לקצץ את מספר החודשים, שאסור

להילחם בהם, כדי להרבות מלחמה (כי בשנה מעוברת היו רק 3 חודשים האסורים בלחימה).

חודש נָאֵר הוא אחד מחודשי השנה הלוהטים. הוא מקביל לחודש صَفَر באסלאם (החודש השני בלוח השנה המוסלמי). זהו חודש שחון, אחד מחודשי הקיץ, שבהם חם במיוחד (אין זה שם של חודש).

חצץ. נהגו לשימו בספל, כדי שישמש מידה לכמות המים. השתמשו בחצץ, כי אין הוא סופג את המים. האבן, לעומת זאת, סופגת מים.

المَقْلَة (ש' 3):

إِزْحَلَّ الْقَوْمُ (ש' 8):

يَا كَعْبُ اِزْحَلُّ (ש' 8):

كعب, זו; חייית טרף (כלשהי, לא מסוימת). سَبَّع (ש' 10):

רואים בקטע סדר מופתי: כשה-سَاقِي עובר ומחלק את המים, כולם יושבים בשקט ומחכים. קודם שותים הגמלים, ואחר כך בני האדם. כָּעْب היה אחראי להשקות את הגמלים.

הגמל מסמל את כל הרכוש לגבי הערבים. אם אדם ימות, אין זה נורא. אך אם הגמל ימות, זה חמור.

תופעות תחביריות:

- כותרת: كَعْبُ بِنِ مَامَةَ - על השם إِبْنِ رَاهٍ קטע 1 לעיל, עמ' 7.
- ש' 1: مَامَةَ - שם מחוסר תנוי (מסתיים ב-ة).
فِيهِمْ رَجُلٌ مِنَ النَّمْرِ بْنِ قَاسِطٍ - جملة صفة.
- ש' 5: أَخَاكَ - מושא ישיר. המילה أَخ שייכת לאֲسْمَاءِ الْخَمْسَةِ.
- ש' 6: ذَلِكَ الْيَوْمَ - ظَرْفُ זְמַן.
- ש' 6-7: الْمَنْزِلَ الْآخَرَ - ظَرْفُ مְكَانٍ + שם התואר שלו.
- ש' 8: يَا كَعْبُ - نداء.
- ש' 9: كَعْبُ - نداء בלי מילת פנייה.
- ש' 10: يَمْنَعُهُ مِنَ السَّبْعِ مِنْ أَنْ يَأْكُلَهُ - جملة صفة.

יותר נדיב מפֶּעֵב בן מאִמָּה

הוא משבט אִיזָד. מסיפורים שיצאו עליו [עולה], שהוא יצא בראש קבוצת רוכבים, וביניהם איש מ[שבט] אלְנָמֶר בן קֶאֶסֶט, בחודש חס, ותעו בדרכם. לכן חילקו ביניהם את מימיהם (היו זורקים לתוך ספל גדול מעץ חצץ, אחר כך שופכים מים בכמות שתכסה את החצץ. החצץ הוא נקרא אֶלְמִקְלָה. ואז כל אחד מהאנשים היה שותה במידה שווה), והתיישבו לשתות. כאשר עבר הספל והגיע אל פֶּעֵב, הוא ראה את האיש משבט אלְנָמֶר, כשהוא נועץ בו עיניים במבט חודר. ויתר [כעב] על מימיו בעבורו, ואמר למִשְׁקָה (זה שמחלק את המים): הִשְׁקָה אֶת אַחִיד בן שֶׁבֶט אֶלְנָמֶר! שֶׁתָּה הָאִישׁ מִשְׁבֶּט אֶלְנָמֶר אֶת חִלְקוֹ שֶׁל כַּעֵב מִן הַמַּיִם בְּאוֹתוֹ הַיּוֹם. אַחֵר כִּךְ לִמְחַרֵּת חֲנָה בַחֲנִיָּה אַחֲרָת, וְחִלְקוּ בֵּינֵיהֶם אֶת שְׂאֵרֵית הַמַּיִם שֶׁלָּהֶם. וְאִזֹּה הִסְתַּכֵּל אֵלָיו הָאִישׁ מִשְׁבֶּט אֶלְנָמֶר כִּפִּי שֶׁהִסְתַּכֵּל בְּיוֹם הַקּוֹדֶם. אָמַר כַּעֵב כִּפִּי שְׂאֵמֶר בְּיוֹם הַקּוֹדֶם. כֹּאשֶׁר עָלוּ עַל הַגְּמָלִים, אָמְרוּ לוֹ: כַּעֵב, עֲלֵה עַל הַגְּמֵל. אֲבָל לֹא הָיָה לוֹ כּוֹחַ לְהִתְרוֹמֵם, בְּזִמְנָן שֶׁהֵם כָּבְרוּ הָיוּ קְרוּבִים אֶל הַמַּיִם. אָמְרוּ לוֹ: רֵד, כַּעֵב, כִּי אַתָּה הָאִישׁ הַיּוֹרֵד רֹאשׁוֹן לַמַּיִם וּמוֹלִיד עִמּוֹ אֶת הַגְּמָלִים לְהִשְׁקוֹתָם. הוּא הָיָה חֹלֵשׁ עַד כַּדִּי כִךְ, שֶׁנִּבְצַר מִמֶּנּוּ לַעֲנוֹת. כֹּאשֶׁר הִתִּיאֲשׁוּ מִמֶּנּוּ, כִּסּוּ אוֹתוֹ בַּבְּגָד, שִׁמְנַע מַחִיּוֹת הַטֶּרֶף לְטֶרֶף אוֹתוֹ, וְהִשְׁאִירוּהוּ בַּמְקוֹמוֹ, וְהוּא נִפַח אֶת נִשְׁמָתוֹ.

18 מוֹלַד מִחְמַד (ص) وَطُفُولָתוֹ

صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ = صلعم (ص) (כותרת): תפילת אללה עליו וברכתו. נוסחה זו נאמרת רק אחרי שם הנביא או כינויו.

בקרוב המוסלמים אסור להשתמש בקיצורי הנוסחה בכתב. היא חייבת להיכתב במלואה (יצאה גם פְּתוּי של המופתי הסעודי המנוח אִבְּנֵן אַלְבָּאֵר בַּעֲנִיין זֶה). לעתים יוצרים מהנוסחה מבנה קליגרפי נאה ביותר.

עֲבֵדُ الْمُطَّلَبِ (ש' 1): סבו של הנביא. הוא גידל את הנביא מגיל 6 (לאחר מות אמו).
 השם גזור מבניין *إِفْتَعَلَ* (8) – *اسم الفاعل*.
 עֲבֵدُ اللَّهِ (ש' 8): אבי הנביא. הוא מת לפני הולדת הנביא. הוא קיבל שם זה לאחר שמוחמד נעשה נביא, והיה ל-*عبد الله* הראשון באסלאם.

מי שהתאסלם נקרא **إِبْنُ عَبْدِ اللَّهِ** כדי למחוק את עברו הנוצרי או הפגאני (כמו ביהדות):
מי שמתגייר מכונה 'בן אברהם אבינו'.

أَبُو طَالِبٍ (ש' 7): דוד הנביא (אחי אביו). הוא גידל את הנביא לאחר מות סבו,
שאצלו גדל לאחר מות אמו.

כשמוחמד נולד הוא לא נקרא **مُحَمَّدٌ**. אמו שולחת אל סבו, ואומרת לו: בוא וראה
את נכדך. ייתכן שהיא מזמינה אותו, כדי שיוודא שהוא אכן הנכד שלו.

رَأَتْ (ש' 2): ראתה בחלומה.

הנשים מופיעות בטקסטים רבים כמי שרואות בחלומות למרחקים.
בסוף הקטע יש אמת מידה לגבי הקרבה שצריכה להיות, על מנת שיעבירו משהו
לאפוטרופסותו: מוחמד עובר אל דודו (לאחר מות סבו), כי הוא אחיו של אביו –
מאותו האב ומאותה האם.

حَلِيمَةَ (ש' 6): מינקת בדווית, שלידיה נמסר הנביא זמן קצר לאחר היוולדו. היא
השתייכה ל**بَنُو سَعْدِ بْنِ بَكْرٍ**. עד גיל 5 נשם הנביא אוויר צח ולמד
לדבר בשפת המדבר הבלתי מקולקלת. שם הוא גם התחשל.

בני **قُرَيْشٍ** עסקו במסחר, והעיר **مَكَّة** הייתה מרכז מסחרי לסוחרים ממקומות רבים.
לכן הייתה העיר 'מלוכלכת' (מבחינת הלשון) עקב השפעות של הסוחרים הזרים.
תושבי העיר נהגו לשלוח את הילדים להתגורר במדבר בגלל צחות האוויר. המדבר
והחול – מנקים.

האישה המינקת היא, אפוא, **مَبْنُو سَعْدٍ** ולא משבט **قُرَيْشٍ**.

כאשר מופיעה בספרי הדקדוק השאלה, מהי **أَفْصَحُ اللَّغَاتِ** – הלשון הצחה ביותר,
מתאר **أَنْفَارِ أَبِي** מה צריכה להיות המציאות הגיאוגרפית, שבה תתפתח לשון המופת:

הוא מציג את המקום כמקום מבודד בלי השפעות חיצוניות.

לשבט **قُرَيْشٍ** היו הרבה קשרים ומגעים, עקב היותו שבט סוחרים. ואז נשאלת
השאלה, כיצד ייתכן, שלשונו של מוחמד היא לשון צחה? התשובה לכך היא שהוא
גדל עם המינקת, שהייתה בדווית, ולא בקרב בני שבטו. הוא גדל עמה במקום
מבודד, ולכן לשונו נשארה צחה ולא ספגה השפעות זרות.

السُّيُوطِيّ מביא את כל הקטע מועתק מ-أَلْفَارَابِي, אך בסוף הקטע הוא מדביק את המשפט: أَفْصَحُ اللُّغَاتِ لُغَةُ قُرَيْشٍ, וזוהי סתירה. לפי أَلْفَارَابِي, מוחמד אינו שייך ל-قُرَيْش מבחינת לשונו.

תופעות תחביריות:

ש' 1: وَكَانَ أَبُوهُ قَدْ مَاتَ – המילית قَدْ מופיעה כאן כדי לציין, שהפועל המופיע אחריה התרחש לפני פעולת הפועל הראשון במשפט (كَانَ).

أَنَّهُ – הכינוי הוא ضمير الشَّان אחרי המילה أَنْ, כי אחריה מופיע פועל.

ש' 6: حَلِيمَةً – שם מחוסר תנוּיִן (מסתיים בֵּ-).

ש' 8: عَبَدَ اللّٰهَ – נושא של لَأَنَّ + סומך.

أَبَا رَسُولِ اللّٰه (ص) – בَدَّل של הנושא של لَأَنَّ.

وَأَبَا طَالِبٍ – נושא של لَأَنَّ + סומך.

תרגום:

הולדת מחמד וילדותו

כאשר ילדה אותו אמו (תפילת אללה עליו וברכתו) ואביו כבר מת [באותו הזמן], היא שלחה אל סבו, עבד אלמטלב [לאמור], ש: נולד לך עלם, בוא וראה אותו! הוא בא אליו וראה אותו. היא סיפרה לו מה ראתה [בחלומה], כאשר נשאה אותו בבטנה, מה נאמר לה לגביו, ועל אשר נצטוותה כיצד לכנותו. לקח אותו עבד אלמטלב ונכנס עמו לפעבה, ועמד כשהוא קורא לאללה ומודה לו על מה שנתן לו. אחר כך יצא עמו אל אמו, מסרו לה וחיפש לשליח אללה (תפילת אללה עליו וברכתו) נשים מיניקות. הוא ביקש לו כמינקת אישה מבני סעד בן בכר, הנקראת חלימה.

שליח אללה (תפילת אללה עליו וברכתו) היה עם דודו אבו טאלב לאחר [מות] עבד אלמטלב. עבד אלמטלב ציווה על דודו, אבו טאלב, לדאוג לו, וזאת משום שעבד אללה, אביו של שליח אללה (תפילת אללה עליו וברכתו) ואבו טאלב היו אחים לאותם הורים.

19 זוגי מוחמד (ס)

خَدِيجَةُ بِنْتُ خُوَيْلِدٍ (ש' 1): לפני נישואיה למוחמד הייתה נשואה פעמיים והתאלמנה. היא הייתה סוחרת ובעלת עסקים. היא העסיקה אנשים, ושיתפה אותם ברווח. לבסוף הציעה למוחמד, שישא אותה לאישה. הם נישאו, כשהוא בן 25 שנה והיא בת 40.

אין ספק, שנישואין אלה גרמו לפסוק 8 בסורה الضحی (93): وَوَجَدَكَ عَائِلًا فَأَغْنَى - "ומצא אותך עני והעשירך". הוא לא נשא אישה אחרת כל עוד היא הייתה בחיים. ייתכן, שכך היה כתוב בחוזה שביניהם. היא הייתה גם האדם הראשון, שהאמין בשליחותו. מאחר שהתחתנה עם מוחמד, מפארת ההיסטוריה את خَدِيجَةَ. אף ש-خَدِيجَةَ מציעה את עצמה למוחמד, בסופו של דבר מוחמד בא לבקש את ידה עם דודו, והם הולכים אל אביה, כלומר, פועלים על פי כל המוסכמות. خَدِيجَةَ מתה, כנראה, זמן לא רב לאחר נישואיהם, כי מוחמד הספיק לשאת עוד כמה נשים אחריה.

شَرِيف (ש' 11): מי שאומרים עליו שَرِيف הוא מצאצאי מוחמד או عَلِيّ.

מי שלובש טורבן ירוק הוא שَرِيف عَلَوِيّ.

سَيِّد (ג) سَادَة: צאצאי מוחמד.

خَوَاجَة: כינוי ליהודי.

קרבה, בלי פירוט איזו קרבה.

قَرَابَة (ש' 12):

ניגודה של מילה זו היא המילה غَرَابَة - זרות שבטית.

תופעות תחביריות:

ש' 1: سَنَةً - تَمَيِّز الأعداد (השם אחרי המספרים 11-99 יבוא ביחיד

וביחסה שנייה).

خَدِيجَةَ - שם מחוסר תנוּי (מסתיים בֶּ-).

أَمْرَاءٌ - خَبَرَ كَانَ.

ש' 2:

تَاجِرَةٌ ذَاتٌ شَرَفٍ وَمَالٍ - خَبَرَ كَانَ + שם התואר שלו כנסמד.

إِيَّاهُ - מושא ישיר. במילה זו משתמשים רק באחד משני המקרים

ש' 3:

הבאים:

1. כאשר אחרי פועל באים שני מושאים ישירים, ששניהם

בצורת כינוי חבור (כמו במקרה זה).

2. כאשר רוצים להקדים לפועל מושא המופיע בצורת כינוי
 חבור [ראה] سورة الفاتحة (1) פס' 5: إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ - "אותך
 נעבוד וממך נבקש עזרה".

- המושא השני נוסף למילה יָא.
 تَجَعَّلَهُ لَهُمْ - جملة صفة.
 قَوْمًا تَجَارًا - خَبَرَ كَانَ.
 تاجرًا - نَاتِبَ مفعول مُطلق.
 مَا كَانَتْ تُعْطِي غَيْرَهُ مِنَ التَّجَارِ - מבנה של ... מִן (מִן البیان) (ראה
 קטע 13 לעיל, עמ' 41).
 مَيْسَرَةٌ - שם מחוסר תנוי (מסתיים בֶּ-).
 قَافِلًا - حال.
 مَكَّةً - שם מחוסר תנוי (מסתיים בֶּ-).
 قَرِيبًا - مفعول مُطلق.
 أَمْرًا حَزِيمَةً شَرِيفَةً لَبِيَّةً - خَبَرَ كَانَ + שמות התואר שלו.
 يَا بَنَ عَمِّ - نداء. השם הקרוי הוא צירוף סמיכות, לכן הנסמך
 מופיע ביחסה שנייה.
 عَمِّ - تَرْخِيم.
 أَوْسَطَ نِسَاءِ قُرَيْشٍ - خَبَرَ كَانَ + סומך, שהוא עצמו נסמך לשם
 שאחריו.
 نَسَبًا - تَمْيِيز.
 وَأَعْظَمُهُنَّ شَرَفًا - خَبَرَ كَانَ + تَمْيِيز.
 وَأَكْثَرَهُنَّ مَالًا - خَبَرَ كَانَ + تَمْيِيز.
 حَرِيصًا - خَبَرَ كَانَ.
 حَمَزَةٌ - שם מחוסר תנוי (מסתיים בֶּ-).
 خُوَيْلِدِ بْنِ أَسَدٍ - לל השם إِبْن.
 أَوَّلِ امْرَأَةٍ - خَبَرَ كَانَ + סומך.

תרגום:

נישואי מחמד (תפילת אללה עליו וברכתו)

כאשר הגיע שליח אללה (תפילת אללה עליו וברכתו) לגיל 25, התחתן עם ח'דיג'ה
 בת ח'וילד. ח'דיג'ה הייתה סוחרת בעלת כבוד וכסף. האנשים סחרו ברכושה, והיא
 הייתה נוהגת לתת לאנשים לעשות זאת תמורת רווח מסוים. قُرَيْش היו שבט סוחרים.

כאשר שמעה על שליח אללה (תפילת אללה עליו וברכתו) מה ששמעה – על כנות דיבורו, מהימנותו הגדולה ואצילות תכונותיו, שלחה אליו והציעה לו, שייצא עם כסף שלה לאלשאם כסוחר, והיא תיתן לו סחורה, כפי שהיא נותנת לאחרים. הסכים שליח אללה (תפילת אללה עליו וברכתו) לכך, ויצא עם כספה. עמו יחד יצא העלם שלה מִיִּסְרָה, עד שהגיע לאלשאם.

אחר כך מכר שליח אללה (תפילת אללה עליו וברכתו) את הסחורה, שעמה יצא, וקנה מה שרצה לקנות. אחר כך בא בשיירה לִמְכָה, ועמו מִיִּסְרָה. בִּמְכָה, כאשר הביא לח'דיג'ה את כספה, מכרה את מה שהביא, ו[כספה] הוכפל, או כמעט הוכפל. ח'דיג'ה הייתה אישה תקיפה, מכובדת ונבונה. היא שלחה אל שליח אללה (תפילת אללה עליו וברכתו) ואמרה לו: "בן דודי, אני רוצה בך בגלל הקרבה המשפחתית, בגלל היותך במעמד מרכזי וחשוב בקרב שבטך, בגלל מהימנותך, תכונותיך הטובות וכנות דבריך". אחר כך הציעה לו את עצמה. באותו הזמן הייתה ח'דיג'ה בעלת המעמד הגבוה ביותר מבין נשות قُرَيْش מבחינת ייחוס, המכובדת ביותר מביניהן והעשירה ביותר מביניהן. כל אנשיה השתוקקו אליה, לו יכלו לכך (לשאתה לאישה). כאשר אמרה זאת לשליח אללה (תפילת אללה עליו וברכתו), הוא ציין זאת בפני דודיו, ויצא עמו דודו חמזה, עד שבא אל ח'וילד בן אסד, אירש אותה והתחתן עמה. היא הייתה האישה הראשונה, שעמה התחתן שליח אללה (תפילת אללה עליו וברכתו), והוא לא התחתן עם אחרת עד שמתה.

22 رسول الله (ص) يدخل مكة

כיבוש מִכָּה היה בשנת 8 להג'רה/630 לספירה.

העילה לקרב: רציחתו של מוסלמי בידי אחד מבני מִכָּה (על רקע פרטי בהחלט). בשנת 630 חונה מוחמד עם צבא גדול בקרבת מִכָּה (בחודש رَمَضَانَ). מנהיג שיירת בְּדַר בא במגע עם מוחמד, ועושה עוימו הסכם (תוכנו לא ידוע). בני מִכָּה אינם נלחמים, ויש התנגדות מועטה בלבד (20 מאנשי מִכָּה נהרגו, 3-2 מוסלמים). מוחמד מבטיח לא לפגוע במי שלא ירים נשק, ומקיים את הבטחתו. רק שתי משוררות, שחיברו שירי גנאי נגדו, הוא הורג.

המוסלמים נכנסים לִמְכָה, ומוחמד עושה הקפות סביב ה־כַּעْبَةِ, ומצווה על שבירת האלילים. יחסו – נדיב ביותר. הוא מכריז על מִכָּה כעל חֶרָאם. הוא נשאר בעיר שבועיים-שלושה. במהלכם הוא לא מתפלל בה תפילה רגילה, אלא תפילה קצרה, כדרכו של

אדם הנמצא במסע מלחמה. מאוחר יותר הוא חזר לשבת בעיר **الْمَدِينَةَ** (מֶכָּה אינה עירו עוד!).

מֶכָּה (כותרת): שם **שְׁבָאִי**, שמשמעותו מקום מקדש.
الْكَعْبَةَ (ש' 2 – **الْبَيْت**): צורה של קובייה לא מכוסה, ששם הייתה האבן השחורה (ראה קטע 4 לעיל, עמ' 17). **הַכְּעָבָה** הייתה מקודשת אצל הערבים דורות רבים לפני בוא מוחמד. מוחמד מצא ב**כְּעָבָה** ציורי קיר, שבהם דמויות ומלאכים.
فِي يَدِهِ الْأَزْلَامُ (ש' 3): מנהג פגאני.

תופעות תחביריות:

- ש' 1: **رَسُولَ اللَّهِ** – נושא של **أَنَّ** + סומך.
ש' 2: **يَوْمَ الْفَتْحِ** – **ظَرَفَ** זמן + סומך.
ש' 3: **إِبْرَاهِيمَ** – שם מחוסר **تَنْوِين**.
مُصَوَّرًا – **حَال**.
قَاتَلَهُمُ اللَّهُ – ברכות וקללות נאמרות בערבית בזמן עבר בהוראת עתיד.
ש' 4: **وَالْأَزْلَامَ** – **الْمَفْعُول** معه. האות **ו** נקראת **ו**או **المعِيَّة** (בהוראת 'עס').
כשהאות **ו**או מחברת שני שמות עצם, שהשם השני הוא בעל חשיבות פחותה מהראשון, יבוא השם השני ביחסה שנייה.
ש' 4-5: **...يَهُودِيًّا وَلَا نَصْرَانِيًّا** – **خَيْرَ كَانَ**.
ש' 6: **حَنِيفًا مُسْلِمًا** – **خَيْرَ كَانَ** + שם התואר שלו.

תרגום:

שליח אללה, תפילת אללה עליו וברכתו, נכנס ל**מֶכָּה**

אמר אבן השאם: סיפרו לי כמה אנשים חכמים, ששליח אללה, תפילת אללה עליו וברכתו, נכנס אל הבית ביום הכיבוש, וראה בו את תמונות המלאכים ואחרות. הוא ראה את אברהם, עליו השלום, מצויר, כשבידו החצים, שבאמצעותם הוא מבקש לדעת את גורלו, ואמר: אללה יהרוג אותם, עשו את אבינו מבקש לדעת את גורלו באמצעות החצים. מה הקשר בין אברהם ובין החצים? אברהם לא היה יהודי ולא נוצרי, אלא מונותאיסט מוסלמי, והוא לא היה מבין הכופרים. אחר כך ציווה בנוגע לכל התמונות ההן, והן הושמדו.

מוחמד לא השתתף מעולם ב-חֶجְג, וגם לא לאחר שכבש את מֶכֶּה (בשנת 630). המסורת מנמקת זאת בכך, שעדיין היה מותר גם לעובדי אלילים להשתתף בו, ומטעם זה לא רצה הנביא לשתף עצמו בטקס זה. ורק משלא הצליח לתת לו צביון מוסלמי, קיבלו כפי שהוא.

ב-חֶגְג של שנת 9 להג'רה ציווה מחמד להכריז, שמעתה ואילך אסור לעובדי אלילים להשתתף ב-חֶגְג.

ה-חֶגְג היחיד שעשה היה בשנת 10 להג'רה (632 לספירה), וכיוון שהיה זה ה-חֶגְג שלפני מותו, הוא כונה חֶגְג הַוּדָאע (הוא נערך 3 חודשים לפני מותו). הידיעה על בואו משכה המונים, וכך זכו אנשי מֶכֶּה להכנסות רבות, אף על פי שחששו, שהאיסור על עבודת האלילים ימעט מהן. ברבים מטקסי ה-חֶגְג הכניס מוחמד שינויים קלים, כדי להבדילם מהטקסים האליליים.

בהזדמנות זו נשא מחמד נאום, הנקרא חֻטְבַּת הַוּדָאע. בין נושאו של נאום זה: א. עיבור שנה: חודש העיבור, שהיה קיים עד אז, בוטל והוכרז ככפירה (אלה קבע את הלוח, ואין זה ראוי לאדם להתערב במעשי הבורא).

ב. מעמד האישה: הנשים הן כשבויות מלחמה. אין הן עומדות ברשות עצמן. אך הגבר חייב להתייחס אליהן יפה.

ג. המוסלמי הוא אח למוסלמי, ואין היתר לקחת ממנו. מה שהוא נותן, הוא נותן על פי רצונו.

לאחר ה-חֶגְג חזר מוחמד לַאֲלִמְדִינֶה.

איסור הדמים והכספים (שורה 8):

כוונת הנביא היא, שגאולת דם וריבית אסורים עליהם עד יום מותם.

سُنَّة (ש' 15): אורח חיים. السُّنَّة – אורח חיי הנביא. היא כוללת ספרות דתית

על מנהגי מוחמד ועל חייו.

السُّنَّة באסלאם פירושה לנהוג כמו הנביא וחבריו. היא כוללת 3 חלקים:

א. قَوْلُهُ – דברים שהנביא אמר.

ב. فِعْلُهُ – דברים שהנביא עשה.

ג. سَكُونُهُ – דברים שהנביא שתק בהקשר אליהם, ולא מחה על פועלם.

السُّنَّة נמסרת ב־חֲדִיִּת (מקבילה לתורה שבעל פה ביהדות).
 סִיֵּרָה: אורח חיים. זוהי ספרות לא דתית על תולדות חיי הנביא. זוהי מעין ביוגרפיה של מוחמד.

מוחמד מת ביוני, 632 לספירה.
 קטע זה הפך לאבטיפוס של ה־חֻטְבָּה.

سَيِّئَةٌ (ש' 3): חטא (שורש שיא).
 حَرَامٌ عَلَيْكُمْ ... كَحَرَمَةِ ... (ש' 8): אסור למוסלמי לשפוך דם של מוסלמי עד יום הדין.
 وَلَا يَحِلُّ لِمَرِيٍّ (ש' 11): ולא יהיה חוקי. / אסור לגזול ממוסלמי.
 إِخْوَةٌ (ש' 11): בניגוד לשבטיות.
 الْقُرْآنَ (ש' 15 – الْكِتَابِ): מכונה العُرْوَةُ الْوُثْقَى.
 تَقِيٍّ (ש' 18): ירא שמים.

תופעות תחביריות:

- ש' 3: (1) مَنْ يَهْدِ اللَّهُ فَلَا مُضِلَّ لَهُ (2) وَمَنْ يَضِلَّ فَلَا هَادِيَ لَهُ – גמלתן شرطיתאן (שתי פסוקיות תנאי) עם שבירת התנאי באמצעות האות פַּ.
- ש' 4: لَا إِلَهَ – لَا النافية للجنس.
 لَا شَرِيكَ لَهُ – لَا النافية للجنس.
 مُحَمَّدًا – נושא של أَنْ.
- ש' 5: عِبَادَ اللَّهِ – نداء בלי מילת קריאה. השם הקרוי הוא צירוף סמיכות, לכן הנסמך מופיע ביחסה שנייה.
- ש' 6: أَيُّهَا النَّاسُ – نداء באמצעות המילה أَيُّهَا, כיוון שהשם הקרוי מידוע ב־أَلِ التَّعْرِيفِ.
- ש' 8: اسْمَعُوا مِنِّي أُبَيِّنْ لَكُمْ – جملة شرطية בלי מילת תנאי (جواب الأمر).
 دِمَاؤُكُمْ وَأَمْوَالِكُمْ – נושא של إِنَّ.
- ש' 14: كَفَارًا – حال.
- ש' 15: يَضْرِبُ بَعْضُكُمْ رِقَابَ بَعْضٍ – جملة صفة.
 إِنَّ أَخَذْتُمْ بِهِ لَمْ تَضِلُّوا بَعْدَهُ – جملة شرطية.
- ש' 17: رَبِّكُمْ – נושא של إِنَّ.
 آبَائِكُمْ – נושא של إِنَّ.
- ש' 18: آدَمَ – שם מחוסר־תנוי (ראה עמ' 35-36).
 أَكْرَمَكُمْ – נושא של إِنَّ.

תרגום:

מנאום הפרידה

בין יתר נאומיו של מחמד – נאום 'חג' הפרידה', והוא:
השבח לאל. נבקש את עזרתו, את מחילתו ואת כפרתו. נבקש מחסה באללה
משרירות לבנו (מיצר לבנו הרע) וממעשינו הרעים. מי שאללה ינחננו, אין לו מתעה,
ומי שאללה יתענו, אין לו מנחה. הריני מעיד, שאין אלוהים זולת אללה ואין לו שותף,
והריני מעיד, שמוחמד – עבדו ושליחו. אני מצווה עליכם, עובדי אללה, [לנהוג]
ביראת שמים, ואני מזרז אתכם לציית לו. אני פותח עכשיו את נאומי בדברים
טובים, ועתה לעצם העניין: אנשים, שמעו אותי ואסביר לכם, כי אינני יודע, אולי
לא אפגוש אתכם אחרי שנתי זו במקום זה.

אנשים, דמיכם וכספיכם אסורים עליכם, עד אשר תפגשו את ריבונכם כאיסור
יומכם זה בחודש זה בעיר זאת (בחודש *ذُو الْحِجَّةِ*, בעיר *مَكَّة*).
הלא, האם מסרתי (הודעתי את שהוטל עליי להודיע)? אלוהיי, אתה העד!
אנשים, הרי כל המאמינים אחים, ואסור לאיש שייקח את כסף אחיו, אלא אם
ניתן לו ברצון.

הלא, האם מסרתי (הודעתי את שהוטל עליי להודיע)? אלוהיי, אתה העד!
לא תשובו להיות אחרי (אחרי מותי) כופרים, אשר אחד מכם מכה את צווארי
רעהו. כי אני השארתי לכם משהו, שאם תחזיקו בו, לא תתעו אחרי: ספר אללה
(הקוראן) והסונה שלי.

הלא, האם מסרתי (הודעתי את שהוטל עליי להודיע)? אלוהיי, אתה העד!
אנשים, אלוהיכם אחד, ואביכם אחד. כולם בני האדם הראשון, והאדם הראשון
הוא מן העפר. המכובד ביותר ביניכם בעיני אללה הוא ירא השמים ביותר (הטוב
שבכם). ואין לערבי יתרון על נוכרי, אלא ביראת שמים.

הלא, האם מסרתי (הודעתי את שהוטל עליי להודיע)? אלוהיי, אתה העד!
אמרו: כן.

אמר: ימסור הנוכח לנעדר [את דברי בנאום הזה].

30 רסול קיִסר ועמר בן אלח'טאב

עֲמֵר בֶּן אֲלֻחַטָּאב (כותרת): היה ידוע ככובש, וכולם פחדו ממנו. תנועת הכיבושים בתקופתו הייתה אדירה. לכן כולם פחדו ממנו.
אֲלֻחַטָּאב (ש' 1): נקראה יִתְרָב לפני שמוחמד הגיע אליה. לאחר שהוא נכנס אליה, השתנה שמה, והיא נקראה אֲלֻחַטָּאב – קיצור של אֲלֻחַטָּאב אֲלֻחַטָּאב – העיר המוארת [באורו של מחמד].

זהו סיפור בשבחי עֲמֵר. השליח רואה אותו ומתפלל: האם זה הוא האדם, שממנו מפחדים?

תופעות תחביריות:

- כותרת: קִיִסֵר – שם מחוסר תנוּיִן .
עֲמֵר – שם מחוסר תנוּיִן.
ש' 3: נֹאֲמָא – חֵל.
ש' 3-4: وَقَدْ وَضَعَ عَبَاءَتَهُ كَالْوَسَادَةِ – جَمَلَةٌ حَالِيَّةٌ.
בפסוקית מצב זו אירעה הפעולה לפני הפעולה המופיעה במשפט העיקרי (رَأَى) והיא קיימת עוד בזמן פעולה זו. לכן מופיעה המילית قَدْ לפני הפועל בפסוקית.
ש' 4: وَالْعَرَقُ يَسْقُطُ عَلَى جَبِيْنِهِ – جَمَلَةٌ حَالِيَّةٌ.
ש' 6: يَا عَمْرُ – نَدَاءٌ.
ש' 7: لَا جَرَمَ – لَا النَافِيَةُ لِلجِنْسِ.
سَاهِرًا – خَبِرَ لَا يَزَالُ.
خَائِفًا – حَالٌ.

תרגום:

שליח קיסר ביזנץ ועמר בן אלח'טאב

קיסר ביזנץ שלח שליח אל עמר בן אלח'טאב, כדי לבדוק מה העניינים אצלו. כאשר נכנס לעיר אל-מדינה, שאל את אנשיה: היכן מלככם? אמרו: אין לנו מלך, אלא יש לנו נסיך, שיצא מחוץ לעיר אלמדינה. יצא השליח לבקשו, וראה אותו ישן על הארץ, על החול החם, כשהוא שם את העבאיה (הגלימה) שלו כמו כר, והזיעה ניגרת ממצחו, עד שהרטיבה את האדמה. כאשר ראה אותו במצב הזה, נפלה בלבו של השליח

יראה, ואמר בנפשו: איש, שכל המלכים אינם יודעים ממנו מנוח בגלל יראת הכבוד כלפיו – האם זה מצבו? אבל אתה, עמר, נהגת ביושר, ולכן אתה בטוח, ואילו מלכנו עושק (מקפח), ולכן בלי ספק שנתו נודדת מפחד.

37 من أخلاق علي بن أبي طالب

קטע זה צריך להבליט תכונה מסוימת, ולכן הוא חייב להיות אבסורד, כמו קטעים אחרים מסוג זה.

תופעות תחביריות:

- ש' 1: عَلِيًّا – נושא של أَنْ.
ש' 3: إِغَاظَةً مِّنِّي – מفعול לה / لِأَجْلِهِ.
ש' 4: خَالِصًا – استثناء באמצעות המילה إِلَّا אחרי משפט שלילי (ינוקד על פי התפקיד התחבירי).

תרגום:

תכונותיו של עלי בן אבי טאלב

מספרים, ש-عَلِيٍّ, רצון אללה עליו, הפיל איש ארצה באחת ממלחמותיו ועלה על חזהו, כדי לכרות את ראשו. ירק האיש בפניו. ואז קם [عَلِيٍّ] ממנו ועזב אותו. כששאלו אותו על כך, אמר: הוא ירק בפניי, ואני פחדתי, שאהרוג אותו בגלל שהוא הרגז אותי בכך [שירק בפניי], ואינני הורג, אלא כשאני נאמן ומסור לאללה.

54 العلم والعلماء في أيام المأمون

89

89

عَبْدُ اللَّهِ الْمَأْمُونُ بْنُ هَارُونَ الرَّشِيدِ بْنِ مُحَمَّدٍ الْمَهْدِيِّ بْنِ أَبِي جَعْفَرِ الْمَنْصُورِ (כותרת): הח'ליף העבאסי השביעי. שלט בשנים 813-833, אחרי מלחמה ארוכה בינו לבין אחיו الْأَمِين. היה שליט מצליח ורב מעש. דיכא מרידות רבות, שחר חוכמה ומדעים, והפך את זרם الْمُعْتَزَلَةَ (ראה להלן, קטע 57, עמ' 162) לדת רשמית באימפריה. רדף את אלה שסירבו לדבוק בו.

תופעות תחביריות:

- כותרת: אַיָּאֵם – זָרְפַּ זְמַן נְסַמְךָ.
ש' 1: عَبْدُ اللَّهِ الْمُؤْمِنُ بْنُ هَارُونَ الرَّشِيدُ بْنُ مُحَمَّدٍ الْمُهَدِّيِّ بْنِ أَبِي جَعْفَرِ الْمَنْصُورِ –
על השם אין ראה קטע 1 לעיל, עמ' 7.
הָאָרוֹן – שם מחוסר תנוי.
ש' 5: بَمَا لَدَيْهِمْ مِنْ كُتُبِ الْفَلَّاسِفَةِ - מבנה של مَا ... מִן (מִן הַבְּיָאן).
בَمَا حَضَرَهُمْ مِنْ كُتُبِ أَفْلَاطُونٍ ... - מבנה של مَا ... מִן (מִן הַבְּיָאן).
ש' 9: مِّنْ ذَوِي - המילה זו שייכת ל'الأسماء الخمسة'.
ש' 11: أَيָּאֵם – זָרְפַּ זְמַן נְסַמְךָ.
ש' 12: وَزَمَانَ – זָרְפַּ זְמַן נְסַמְךָ.

תרגום:

המדע והמלומדים בימי אלמאמון

כאשר עברה הח'ליפות אל הח'ליף השביעי מהם – עבד אללה אלמאמון בן הארון אלרשיד בן מוחמד אלמהדי בן אבי ג'עפר אלמנצור – הוא סיים את מה שהתחיל סבו אלמנצור. הוא פנה לבקש ידע במקומותיו, והפיק אותן ממקורותיו הודות לשאיפתו האצילה ולכוח נפשו הנעלה. הוא בא במגע עם מלכי הביזנטים, נתן להם מתנות נכבדות, וביקש מהם שישלחו לו את ספרי הפילוסופיה שיש להם. הם שלחו אליו את ספריהם של הפילוסופים אפלטון, אריסטוטלס, היפוקרטס, גאלינוס, אוקלידס, בטלימוס ושל פילוסופים אחרים, שהיו בידיהם. הוא בחר את המתרגמים המנוסים ביותר, והטיל עליהם לתרגם בדיוקנות. הם (הסופרים) תורגמו למענו במרב הדיוק האפשרי. אחר כך המריץ את האנשים לקרוא אותם, ועורר בהם רצון ללמוד אותם. בזמנו שגשג שוק הידע, ובתקופתו קמה מדינת החוכמה. קבוצת בעלי אומנויות והשכלה ידעה בימיו על בוריים את רוב חלקי הפילוסופיה, והם העבירו לאלה שאחריהם את הרפואה והכשירו את יסודות הספרות, עד שהממלכה העבאסית כמעט השתוותה לממלכה הביזנטית בימי תפארתה ובזמן היותה מאוחדת.

הקטע עוסק בניקוד הסופי (הניקוד התחבירי) ובסיבות שהביאו לחיבור מדע התחביר.

حديث أ

أَبُو الْأَسْوَدِ الدُّوَلِيِّ (שורה 1):

משורר מה-تَابِعُونَ. דור שני של ה-صَحَابَةِ. שמו האמיתי:

ظَالِمُ بْنُ عَمْرٍو بْنِ حَنْبَلِ بْنِ سُفْيَانَ.

הוא השתייך לשבט כَنَانَةَ (שבט בצפון). היה ממונה על אَلْبَصْرَةَ ועל الكُوفَةَ. הוא מת ב-أَلْبَصْرَةَ במגפת דְּבַר בשנת 69 להג'רה. מן המדקדקים והפילולוגים הראשונים.

יש טוענים, שהוא זה שחיבר את מדע הדקדוק.

שליט מטעם מְعَاوِيَةَ بْنِ أَبِي سُفْيَانَ (הח'ליף האומיי

زِيَادُ بْنُ أَبِيهِ (שורה 1):

הראשון) ב-أَلْبَصْرَةَ, בשנת 38 להג'רה, ואחר כך בכל

עיראק וחג'אז. היה מושל מוכשר ותקיף, ועזר ל-مְعَاوِيَةَ

לבסס את שלטונו. מת בשנת 53 להג'רה. הוא זה

שהרג את عَبْدُ اللَّهِ بْنِ الزُّبَيْرِ.

מֵאֵת أَبِيْنَا وَخَلَفَ بَنُوْنَا (שורה 4): משפט זה משקף דיבור עם ניקוד סופי (שיש בו טעות

במכוון).

ב-حَدِيثِ זֶה מֵתִנְגֵד אֲבוּ الْأَسْوَدِ לְחֵבֵר אֶת מֵדַע

התחביר.

حديث ب

ב-حَدِيثِ הַקּוּדֵם הַתִּנְגֵד אֲבוּ الْأَسْوَدِ לְבַקֶּשֶׁת זֵיבָד בֶּן אֵיבֵה לְחֵבֵר אֶת מֵדַע הַתִּחְבִּיר. זֵיבָד

שֶׁלַח אָדָם כְּדֵי לְגַרּוֹת אֶת אֲבוּ الْأَسْوَدِ, וּבַעֲקֻבּוֹת הַפְּסוּק הַמְּשׁוּבֵשׁ, שֶׁאִמַר אָדָם זֶה

בְּמִתְכוּוֹן (כְּפִי שֶׁהַתְּבַקֶּשׁ), חִזַר בּוּ אֲבוּ الْأَسْوَدِ מֵהַתִּנְגֵדוֹת.

אֲבוּ الْأَسْوَدِ הַדּוּלִי הוּא זֶה, שֶׁמִּיִּחְסִים לוֹ אֶת רֵאשִׁית חִיבּוּרוֹ שֶׁל הַדְּקָדוּק הָעֵרָבִי. לְפִי

הַמְּסוּרֵת סִירֵב בְּתַחִילָה לְקַבֵּל עֲלָיו אֶת הַמְּשִׁימָה לְכַתּוֹב דְּקָדוּק עֵרָבִי (הַמְּסוּרֵת אֵינָה

מְצִינֵת מֵדוּעַ), וְאִז נִקְטוּ תַכְסִיס כְּלִשְׁהוֹ, כְּדֵי לְהַבִּיאוֹ לְכַךְ שִׁיִּסְכִּים לְחֵבֵר. בִּיקְשׁוּ

מִמִּישָׁהוּ, שִׁיִּשֵּׁב לִיד דְּלֵתוֹ וְיִקְרָא בְּשִׁגִיאוֹת אֶת הַטְּקִסֵּט הַקּוּרְאָנִי. זֶה יִשְׁכַּע אֹתוֹ.

לְפִי אֹתָהּ הַמְּסוּרֵת, יֵשֵׁב הָאָדָם בְּדֵרְכוֹ, וְכִשְׁעֵבֵר אֲבוּ الْأَسْوَدِ הַדּוּלִי לִידוֹ, קָרָא לְפָנָיו

פְּסוּקִים מִ-سُورَةِ التَّوْبَةِ (9) (נְקֵרָאת גַּם سُورَةُ الْبَرَاءَةِ). פְּסוּק זֶה הִיָּה הַפְּסוּק הַמְּצוּטֵט

בקטע לעיל: "إِنَّ اللَّهَ بَرِيءٌ مِنَ الْمُشْرِكِينَ وَرَسُولُهُ" – "אללה מנער חוצנו מהכופרים [וכך עושה גם] שליחו". אותו אדם קרא وَرَسُولُهُ – זאת אומרת "אללה מנער חוצנו מהכופרים ומשליחו". קריאה זו עלולה להביא לידי כפירה, ויש מסורת המספרת על בדוו, ששמע קריאה זו, ועקב כך הביע דברי כפירה.

ואז החליט אָבּוּ الْأَسْوَدِ الدُّؤَلِيّ שיש לשמר את הלשון הערבית באמצעות חיבור ספר דקדוק.

בהמשך מתואר, ש-אָבּוּ الْأَسْوَد בחר סופר מבין קבוצת סופרים גדולה שהוצגה בפניו.

הצעד הראשון הוא בחירת הכתיב הנכון של הטקסט הקוראני. מתחילה נכתב הקוראן כשלד עיצורי בלבד. מה הייתה שיטת סימון התנועות על פי אותה המסורת? "כאשר אני קורא, ואתה שומע, שאני מבטא את התנועה a – סמן נקודה מעל האות. כאשר אני מבטא את התנועה u – סמן נקודה בצד האות, וכאשר אני מבטא את התנועה i – סמן נקודה מתחת לאות!"

מיקום הנקודות המסמנות את התנועות מעניין כשלעצמו. שיטה זו דומה גם לשיטות עתיקות שמחוץ לערבית: בכמה מכתבי היד של הניקוד הבבלי של המקרא שיטה זו משתקפת, ובכמה מכתבי היד של הארמית הסורית יש שיטת ניקוד, המתבססת על נקודות. עדיין קשה לדעת מהו המעבר בין התרבויות והמסורות השונות. על פי אותה שיטת הניקוד, סימן אָבּוּ الْأَسْوَدِ الدُّؤَلِيּ את ה־tוּיִן באמצעות שתי נקודות. על פי כתב היד סימנו שתי הנקודות קריאה אֶפִית של התנועה.

المُصَحَّف / المصحف / المصحف (שורה 7): הקוראן. הקוראן היה אמור להיות העותק הראשון המנוקד.

בגלל הבלבול, שנוצר עם הניקוד הדיאקריטי, שינו את התנועות שנקבעו מתחילה (נקודה מעל האות, מתחתיה ובצדה) לתנועות הקיימות כיום.

لَحْنُ الْعَامَّةِ – שיבוש לשוני של ההמון; וולגריזציה של האנשים.

תופעות תחביריות:

حديث أ
 ש' 1: أَبُو الْأَسْوَدِ الدُّؤَلِيّ – המילה אָב שייכת ל-الأسماء الخمسة.
 ש' 2: أَصْلَحَ اللَّهُ الْأَمِيرَ – ברכות (וקללות) נאמרות בזמן עבר בהוראת עתיד.

...أَلْعَرَبُ قَدْ خَالَطَتْ... – התאם נקבה למילה עֲרَب (ראה הסבר

בקטע 4 לעיל, עמ' 18).

يُقِيمُونَ بِهِ كَلَامَهُمْ – جملة صفة.

ש' 3:

חדיט ב

فَإِذَا مَرَّ بِكَ فَافْرَأْ شَيْئًا مِنَ الْقُرْآنِ – جملة شرطية עם שבירת התנאי
באמצעות האות פ (הסיפא של הפסוקית כוללת פועל
בציווי).

ש' 1-2:

اللَّهِ – נושא של إِنَّ.

ש' 3:

عَزَّ وَجْهَ اللَّهِ – ברכות (וקללות) נאמרות בזמן עבר בהוראת
עתיד.

ש' 4:

يَا هَذَا – نداء.

ש' 5:

ثَلَاثِينَ رَجُلًا – مفعول به + تمييز الأعداد (השם אחרי המספרים 11-99
יבוא ביחיד וביחסה שנייה).

ש' 6:

(1) فَإِذَا فَتَحْتَ شَفْتَيْ فَانْقُطْ فَوْقَ الْحَرْفِ (2) وَإِذَا ضَمَمْتَهَا فَاجْعَلِ التُّقْطَةَ
إِلَى جَانِبِ الْحَرْفِ (3) وَإِذَا كَسَرْتَهَا فَاجْعَلِ التُّقْطَةَ فِي أَسْفَلِهِ (4) وَإِنْ أَتْبَعْتَ
شَيْئًا مِنْ هَذِهِ الْحَرَكَاتِ فَانْقُطْ نُقْطَتَيْنِ – أربع جمل شرطية עם שבירת
התנאי באמצעות האות פ (הסיפא של הפסוקית כוללת פועל
בציווי).

ש' 8-10:

عُنَّةً – مفعول له / لأجله.

תרגום:

הסיבות לחיבור ספר הדקדוק

א: הראשון שהניח את היסודות לדקדוק הוא أَبُو الْأَسْوَدِ الدُّؤَلِي. הוא בא אל זיאד
באלבצרה, ואמר לו: ייטיב אללה עם האמיר. אני רואה, שהערבים התמזגו עם
הנוכרים (הפרסים), ונשתבשו לשונותיהם. הרשה לי לקבוע להם מדע, שלפיו
יתקנו את דיבורם! אחר כך בא אל זיאד איש ואמר: מת אבינו (הוא אמר מילה
זו כמושא ישיר), והשאיר אחריו בנים (מילה זו אמר כנושא). אמר זיאד: מת
אבינו והשאיר אחריו בנים; (הוא חזר על דברי האיש כולל הטעות). החזירו
אליי את أَبُو الْأَسْوَدِ الدُّؤَلِي. הוא הוחזר אליו, ואז אמר [זיאד]: קבע לאנשים את
הדבר, שאסרתי עליך קודם לכן (לך, חבר דקדוק)! קבע להם דקדוק.

ב: זיאד מצא איש, ואמר לו: שב בדרכו של אָבוּ الْأَسْوَد, וכאשר יעבור לידך, קרא משהו מהקוראן, ועשה בכוונה שגיאה בתחביר. עשה זאת [האיש]. כאשר עבר לידו אבו אל-אסוד, הרים האיש את קולו ואמר: "אללה מנער חוצנו מהכופרים ומשליחו" [סורה התובה (9), פסוק 3]. אָבוּ الْأَسْوَد ראה זאת בחומרה רבה, ואמר: ירומם ויתעלה אללה, שינער חוצנו משליחו. אחר כך חזר מיד אל זיאד, ואמר: שמע נא, אני עונה למה שביקשת, ורואה לנכון להתחיל לנקד את הקוראן בניקוד תחבירי. שלח אלי 30 איש! זיאד הביאם, רָאָבוּ الْأَسْوَد בחר עשרה מתוכם. אחר כך המשיך לבחור מתוכם, עד שבחר איש אחד מ[שבט] עבד אלקיס. אמר: קח את הספר ו[קח] צבע שונה מצבע הדיו [המופיע בספר]. כאשר אפתח את שפתיי, נקד נקודה אחת מעל האות! כאשר אקפוץ אותן, סמן נקודה בצד האות! כאשר אני מכווץ אותן, סמן נקודה מתחתיה! אם אחרי התנועות האלה יש הגייה אפית [תנווין], נקד שתי נקודות.

"החמאם" בחברה המוסלמית

מערך שיעור העשרה

שרית מלצר

הקדמה

במהלך ההוראה, אני משתדלת להעשיר את תלמידי במידע הקשור לעולם הערבים ותרבות האסלאם באופן אקראי ובמכוון.

לחקור לעומק את מוסד "החמאם" באסלאם עלה בדעתי באקראי, כשחיפשתי מידע על בית הקפה הערבי המסורתי כרקע להוראת הסיפור "המרפאה העממית", של אניס מנצור (המופיע במקראה הספרותית של יונה לוי, שהופיעה בהוצאת קריית ספר בירושלים בשנת 1986).

במהלך ההכנות לשיעור זה, ראיתי את מרכזיות החמאם בתרבות הערבית בעבר ובחלק מהארצות, אף בהווה. הכנתי הרצאה בנושא שמתאימה לתלמידי י-י"ב הכוללת דיון, תמונות וסממני שפה. התלמידים נהנו מאוד משיעור זה ושמחו ללמוד ולהכיר נדבך נוסף בתרבות הפנאי של הערבים.

יש לציין, שלא הצגתי בפני התלמידים את נושא השיעור, אלא הראיתי להם סידרת תמונות הקשורות בחמאם: מבנה חיצוני, גג, מבנה פנימי, תכשירים שמביאים לחמאם ועוד. רק כעבור מספר תמונות גילו התלמידים את נושא השיעור וההתרגשות היתה בשיאה.

כתבתי על הלוח מילים ופעלים בערבית הקשורים לנושא ותרגמתי אותן ביחד עם התלמידים כאשר אני מציינת תופעות דקדוקיות הקשורות למילים אלה.

حَمَّ حَمَمَ (عامية) تَحَمَّمَ (عامية) اِسْتَحَمَّ حَمَّامَ اَلْحَمَمَةَ حَرَارَةَ بَلَانَ

ולהלן ההסברים שהבאתי בפניהם:

החמאם, ובעיקר החמאם התורכי, הינו מוסד מסורתי חשוב שמקורו בתקופה הרומית והביזנטית והוא בעל סממנים מקומיים ערביים. החמאם התפתח בתקופת האסלאם מסיבות דתיות בשל החשיבות הרבה שיחסו המוסלמים לניקיון ולטהרה הקשורים במצוות התפילה. כיפת החמאם מזכירה כיפת מסגד ובהשראת הערבים הפך החמאם מעין אגף של המסגד ונבנה בסמוך לו. עם התפשטות דת האסלאם התפשטה תרבות החמאם באיראן, באסיה הקטנה ובצפון אפריקה. המוסלמים הפכו כנסיות, מקדשים ובתי מרחץ למבני חמאם. זו הסיבה להימצאות מבני חמאם רבים באזורים אלה. מחמד המליץ על הרחצה בחמאם, משום שהאמין שהחום הבוקע מהחמאם מסייע לפוריות.

על המאמינים חלה מצוות העמדת צאצאים ולכן השהייה בחמאם מבורכת. עד התקופה שהרחצה בחמאם זכתה לתהילה, הערבים נהגו להתרחץ במים קרים ולא באמבטיות או גיגיות מסיבות היגייניות. כאשר הכובשים הערבים התוודעו בסוריה למרחצאות הרומיים והיוונים, אנשים קדושים ודתיים אימצו במהרה את הרחצה בהם והחלו להחשיבם כמנעמי אלה, אולי כהנאה המפצה על אסור שתיית היין באסלאם. הערבים אימצו עד מהרה את מנהגי בתי המרחץ הזרים כשהם מתאימים אותם לרוח האסלאם. בעת כיבוש אלכסנדריה על-ידי הערבים בשנת 642 לספירה נשרפו 700 אלף כתיבי יד ופפירוסים מהספריה המפוארת של תלמי כדי לחמם את המרחצאות הרומיים במקום במשך שישה חודשים.

מבנה החמאם

בית המרחץ *חַמָּאם* הינו מקום שממנו בוקע חום והוא בעל תקרה בצורת כיפה עם נקבים המכוסים בזכוכית צבעונית שדרכם חודר האור קלות. העמימות הזאת משרה אווירת בידוד רוגעת ונעימה. החמאם מרוצף בשיש, בפסיפס וקירותיו מצופים באריחי קרמיקה, באבני פסיפס ובחלקי קוביות צבעוניות היוצרים מוטיבים אסלאמיים גיאומטריים, כוכבים ופרחים.

החמאם כולל חדר כניסה המשמש אולם לפשיטת הבגדים המכונה *frigidarium* ובמרכזו על פי רוב מזרקת שיש. מחדר הכניסה יוצאים לאולם חם *tepidarium* שנועד לרחצה. החדר האחרון הוא חדר אדים מתומן *חַרָאָה* – *caldarium* שנועד להזעה ועיסוי *تَدْلِيك*. כיפתו מתנשאת על עמודי שיש. במרכז חדר זה נבנתה

פלטפורמת הזעה עליה נעשית פעולת העיסוי. היה חדר נוסף לצורכי צינור לאחר
השהייה המייגעת בתנאי החום ובו שתו הרוחצים משקאות קרים וזכו בעבר
לאוורור על-ידי מניפות.

תפקידיו החברתיים של החמאם

החמאם לא נועד רק לרחצה, טהרה ולהרפיית שרירים, אלא היווה מקום מפגש
עממי לצורך החלפת דעות.

לחמאם הייתה זיקה רבה לחיי הצבור. אפילו העשירים בעלי האמבטיות הפרטיות
פקדו אותו לעיתים קרובות. העשירים רחצו בחמאם, גם כדי להראות לציבור
שהוא מקום נקי.

תעריפי החמאם היו נמוכים, מפני שהשליטים נהגו לסבסדם וכן דאגו להיראות
בחמאם ולהיות כאחד העם. בעלי החמאם זכו להקלות במס, ואף לפטור כדי
שיהיו הוגנים בתעריפי הכניסה לחמאם. נראה, שהיה זה תמריץ כלכלי לבעלי
החמאם להוזלת תעריפי הכניסה לשימוש עממי. כל אדם שילם בהתאם ליכולתו,
כך שגם העניים יכלו לפקוד את החמאם. עלות חימום החמאם היתה גבוהה,
ולכן באזורים מסוימים הערבים חיקו את הרומאים בכך שהשתמשו בחום טבעי
ממעיינות חמים. חמאם מסוג זה מכונה "kaplica" ובמקום במת הזעה במרכז
חדר האדים, יש בו בריכת מים חמים טבעיים שמחממת את החמאם. בבורסה,
שבתורכיה, ישנם בתי מרחץ כאלה מהעתיקים שבאזור המזרח התיכון.
בחמאם נפגשו אנשים מכל שכבות העם ששוחחו, ריכלו וצחקו. החמאם היה
מרכז חברתי ליופי, מנוחה, ריפוי, החלמה, החלפת דעות ובילויים. מקום מפגש
לעשירים ולדלת העם.

סופר ערבי בשם יוסוף עבד אלהאדי המליץ לאנשים עשירים שביצעו חטאים
רבים לבנות חמאם כהכאה על חטא, מפני שהיוזמה העסקית המבורכת הזאת
משמחת את אללה ואת האנשים. היסטוריון ערבי קדום, אבו סיר, אמר לחליף:
"עירך מושלמת רק אם יש בה חמאם".

בדרך כלל, אנשים בעלי הון הקימו מבני חמאם מתחת לכנסיות או מוסדות ממשל.
אנשים עשירים אלה היו לעיתים קרובות מפקידים את ניהול החמאם בידי אנשי
המדרסות והמסגדים. בעת פתיחת חמאם חדש היה כרוז מודיע לציבור על כניסה
חופשית לחמאם במשך שלושת הימים הראשונים.

עובד החמאם נקרא בלן, בְּלָן, ויתכן שהשם קשור לשמו של בית המרחץ הרומאי העממי, balnea.

בלן בעבודתו

הבלנים קרצפו, עיסו, חבטו וסיבנו את הרוחצים בספוגי "ליפה" מיוחדים בעודם עוטים בגדים מיוחדים.

בחמאם עטו השוהים בו בד כותנה למותניהם בשל איסור העירום בציבור בדת האסלאם ואדם שהציץ באבריו האינטימיים בעת השחייה בחמאם סולק. בקרב הבלנים היו גם ספרים שגילחו, סיפרו ועסקו בהסרת עור יבש מכפות הרגליים, משום שהאמינו שזה מסייע בהרחקת חולשות ובמניעת כאבי ראש. הספרים היוו מקור בלתי נדלה לידיעות. הבלנים נהגו לשפשף את ידיהם בגרגרי רימונים כדי לחספס אותן ולהעניק להם ריח נעים. כמו כן, נאסר עליהם לאכול שום בשל הקרבה למטופלים.

בחמאם הושלטו סדר וניקיון מירביים. היה מפקח מטעם המשטרה שהיה אמון על ניקיון החמאם. הוא בדק את טיב המים וחייב את העובדים לקרצף את רצפות השיש ולהסיר לכלוך ושאריות סבון מהמשטחים. היה נהוג לחטא את החמאם על-ידי שריפת קטורת פעמיים ביום כדי לשמור על ניקיונו. עבודות הניקיון היו נמשכות לתוך הלילה, מפני שעד הבוקר החמאם היה חייב להיות מוכן למתפללים המטהרים לפני תפילת השחר.

הבלנים אסרו על הכנסת אפונה, פול ושעועית לחמאם מטעמי ניקיון, ונאסרה כניסת מצורעים לחמאם. גברים ביקרו בחמאם לצורך היטהרות דתית וניקיון ונהגו לרחוץ בו אחרי שחזרו ממסע, מכלא, ממלחמה, או לפני שקנו בגדים חדשים.

החמאם כונה "הרופא השקט", משום שאנשים שרחצו בו נרפאו ממחלות נסתרות, כגון: עגבת ואבעבועות.

האישה והחמאם

כאשר מוחמד החל להשתמש בחמאם למטרות דתיות נאסר על הנשים לפקוד אותו, אך ככל שהתנאים ההיגייניים בחמאם השתפרו הותר לנשים לפקוד אותו באירועים מיוחדים למשל אחרי לידה או מחלה.

לבסוף, נאלצו הגברים להתיר את מנעמי החמאם לנשים והחמאם הפך להיות מקום מפגש לנשים, כמעט המקום היחיד בו יכלה האישה לבלות מחוץ לגבולות ביתה ומשפחתה.

לא עבר זמן רב עד שהטבה זו הפכה לזכותה של כל אישה. לנשים היו שעות רחצה נפרדות והיו גם בתי מרחץ שחולקו לשניים. נשים היו רוחצות בחמאם כ-3-4 שעות, בעיקר לפני נישואיהן, חודש לאחר הלידה, לאחר מחלה ובאירועים משפחתיים חגיגיים.

נשים בחמאם

בנות המשפחה והקרובות היו נפגשות בחמאם לפני החתונה שרות לכלה שלבשה חלוק מיוחד, רוקדות עימה, סועדות וממתינות לשי מהחתן עבור כלתו שכלל ממתקים, פירות ומתנות וכל המרבה הרי זה משובת. היו אף חתונות שבוטלו בשל קמצנות החתן. נשים היו נוהגות לבחון כלות עתידיות לבניהן בחמאם, מקום בו שום פגם לא נסתר מעיניהן הבוחנות.

הנשים הגיעו לחמאם כשהן מצוידות בכלים ותכשירים מיוחדים: בד משי או כותנה קצר לפלג הגוף התחתון, מגבת, קופסא להנחת התכשיטים, ספוג ליפה, כפכפי עץ למניעת החלקה, קערת נחושת אישית לשפיתת המים ותכשירי טיפוח ובישום.

ערכת תכשירים לחמאם

בחמאם טבלו הנשים במי ורדים ועיסו עצמן בשמנים ובצמחי מרפא. הן נהגו לקרצף את גופן בספוגים מיוחדים ולמרוח חֲנֵא על השיער והגוף, כי סברו שהחינה בריאה לשיער.

חשיבות החמאם בחיי האישה הייתה רבה. אם הבעל היה מסרב לביקורה בחמאם היא אף העזה לתבוע ממנו

גירושין. נשים נהגו להביא לחמאם את ילדיהן הקטנים והיניקו שם תינוקות. ההכנות ליום זה נעשו כבר מהבוקר וכללו הבאת ציוד ומזון לפעמים ליום ארוך. בשנת 1897 כתבה גב' ברנרד שטיין שבקרה בתורכיה על האישה בחמאם התורכי: "החמאם מפצה את האישה התורכית על העדר הבילויים, הטיולים, התיאטרון והריקודים להם זוכה האישה האירופאית. החיים בחמאם זוהרים ומלאי שמחה. אולמות החמאם המרהיבים מרוצפי השיש מהדהדים בקולות צחוק ופטפוטים. הנשים יושבות חשופות באפלה הנעימה. הריח הטוב של הסבון, הבשמים והחינה עולה מכל פינה, הן מתמרקות, מרכלות, צוחקות, שרות, רוקדות, אוכלות ומיניקות את העוללים." החמאם היה מפלט נאה לאישה מחיי השגרה. ביקור בחמאם היה יום חג לנשים.

נוצרים ויהודים בחמאם

כשהותר ליהודים ולנוצרים להיכנס לחמאם חייבו אותם המוסלמים על פי צו להבדיל עצמם. היהודים חויבו לענוד סמל של סהר והנוצרים ענדו צלב עץ. הם ענדו פעמונים כדי להבדיל בינם לבין שאר הרוחצים בחמאם ואף הוקצה להם מקום נפרד. במספר מקומות אף הותר להם לבנות בתי מרחץ מיוחדים עבורם.

הג'ון, השד של החמאם

ישנה אמונה טפלה הקשורה לאפלה של החמאם. החמאם חשוך כמראה הגיהנום וחס כמוהו.

أَجَنِّ، إِسْتَجَنَّ - إِسْتَرَّ إِجْتَنَّ - أَخْفَى
جَنَّ، مخلوق مزعوم بين الإنس والأرواح سُمِّي بذلك لاستتاره واختفائه عن الأبصار (المنجد)
האמינו שהשד جَنَّ יצור דמוני המסתתר והעולה ממעינות, תהומות ומחשכת מערות אוהב את אפלולית ולחות החמאם וכשנתקלים בו בחמאם, יש לומר את הَبَسْمَلَةَ. במקרה זה, רוב הסיכויים שהשד נבהל ועוזב ואם לא על האדם לוותר על הרחצה בחמאם, מפני שהשד יכול להשתלט על האדם, לסטור לו, להשתיק אותו ואף לשבור את לסתו. האמינו שהיו גם שדים לא תוקפניים שדקלמו שירה.

התפתחות החמאם מהטרמה הרומית

הרומאים נהגו לבנות מרחצאות מפוארים שכללו מערכות חימום תת-רצפתיים ומסביבם גנים, חנויות, פסלים, ספריות, מכוני ספורט ויופי. מרחצאות ענק אלו כונו thermae. גודלם, הדרם ושלמותם הטכנית מעוררים הערצה. המרחצאות הרומיים הם הגדולים שביצירות האימפריה הרומית.

אחרי הרחצה החמה נהגו הרומאים לקרוא בספרייה ולהתאוורר בטיילות מרשימות ולנהל וויכוחים באולמות מרווחים ובחדרי הרצאות. מרחצאות "קראקאלה" (CARACALLA) היוו דוגמא למוסד מפואר זה ברומא. במקום נמצאו שרידים של 64 בריכות בנוסף למבנים המרכזיים.

הרומאים למדו להעריך במרחצאות המפוארים שהקימו את ניקיון הגוף, את הספורט והתרבות. החשובה בהנאות החיים של האזרח הרומאי הייתה השהות בבית המרחץ פעם ביום. הם הכלילו בסדר היום את הניקיון האישי והכניסה למרחצאות היתה גם מנת חלקם של העניים.

המוסלמים שינו את מבנה בית המרחץ הרומי והתאימו אותו לרוח האסלאם מבחינת העיצוב והמהות.

החמאם הפך להיות מבנה סגור וצנוע מבחינת גודלו בעל תקרות נמוכות ותאורה עמומה המשרה אווירת רוגע, שקט נפשי והתבודדות. שלא כמו הטרמה הרומית הוא חסר אספקטים גופניים (ספורט) ואינטלקטואליים, אך הוא בהחלט סיגל לעצמו מימד של היגינה וטהרה לפי רוח האסלאם, וכן עיסוי.

שקיעת מוסד החמאם

האמפריה העת'מאנית הייתה בשיא פריחתה במאה ה-16 והחלה לשקוע במאה ה-19. יתכן שהדרדרותה השפיעה גם על שקיעת החמאמאט. עד 1850 החמאמאט שגשגו, אולם באמצע המאה ה-19 החלה ירידת קרנם. הם נפוצו במזרח עד לבנייה החדשה שבה הובטחה אספקת מים חמים לבתים. הפטרוניים שהשקיעו בחמאם החלו לחוש בהשפעת המהפכה התעשייתית והפסיקו לתמוך בחמאמאט. בד בבד עם תהליך העיור שהחל בעקבות המהפכה

חמאם עבור בני המעמד הנמוך

התעשייתית, החלו להוביל מים לבתים ונבנו מתקני רחצה פרטיים. הפטרוניים אף הסירו את השיש, הפסיפסים והעיטורים מהחמאם והותירו אותו עירום ומוזנת. רק בני המעמדות הנמוכים השתמשו בחמאם. חמאמים נסגרו והוזנחו, כי היה יקר לתקנם, לתחזקם ולחמם בהם את המים.

מרחצאות בארץ ובעולם

גג חמאם אלבאשה בעכו

גם בארצנו דלת המים בנו הרומאים מרחצאות והובילו אליהם את המים באמות מים, כמו בית המרחץ בקיסריה. דוגמא נוספת למרחצאות רומאים בארצנו היא חמת גדר (الْحَمَّة), שהיתה ידועה בעולם העתיק כאתר נופש ומרפא מפואר בתקופה הרומית. בעכו ישנו "חמאם אלבאשה", מהתקופה התורכית שנבנה על-ידי מושל עכו,

אלג'זאר בשנת 1795 והוא בנוי במתכונת המרחצאות המזרחיים שהיו נהוגים באימפריה העת'מאנית במאות ה-18-19.

חמאם זה אינו פעיל ומהווה מוזיאון ובו מיצג אורקולי המבוסס על סיפורה של שושלת בלנים המספר על עברה המפואר של עכו מהתקופה העת'מאנית. המבנה בנוי מחללים מרהיבים והוא אחד מאתריה היפים של עכו. ביפו ניתן למצוא חמאם תורכי שהוסב לאולם אירועים ובחיפה בואדי אלצליל שבעיר התחתית ישנו חמאם בסמוך למסגד אלאסתקלאל.

מראה גג של חמאם נטוש בחיפה

בתי המרחץ נדירים יחסית בתרבות המערבית בימינו, כיון שמרבית בני תרבות זו משתמשים במתקני רחצה פרטיים. בתרבויות אחרות קיימת מסורת ארוכה של שימוש בבתי מרחץ ציבוריים. ביפן למשל, נהוג לפקוד את ה"סנטוס", שהוא בית המרחץ הציבורי גם בימים אלו. ברוסיה ניתן לפקוד את ה"באניה". כיום נפוצים המרחצאות בסגנון החמאם התורכי ומציעים מגוון טיפולי ספא ברוח העבר ובמנעמי ההווה. החמאם התורכי הינו חלק מההווי התורכי. בתורכיה ישנם בתי מרחץ שכונתיים למקומיים ובתי מרחץ יוקרתיים לתיירים. בעבר ליד כל מסגד נבנה חמאם. הידוע ביותר הוא החמאם של מסגד "איה סופיה", בית המרחץ של הגבירה חוררם, שנבנה בשנת 1556 על ידי האדריכל העת'מאני סנאן פאשה.

חמאם תורכי כיום

רשימת המקורות

קארקופינו, ז'רום (1967) חיי יום יום ברומא: מרחצאות.

<http://www.cyberbohemia.com/Pages/EarlyGreek.htm>

<http://www.yabeyrouth.com>

<http://www.turkey.co.il/istanbul/hamam.htm>

<http://www.ako.org.il>

أهل الجنة لإحسان عبد القدوس تحليل أدبي وفعاليات

ساريت ملتسر

وُلِدَ إحسان عبد القدوس عام 1929 فهو أديب مصري وصحافي معروف ناقش في رواياته وقصصه الكثير من القضايا الاجتماعية والسياسية والفكرية.

يشير الكاتب في هذه القصة إلى أن الله يفضل قيم الإنسان الاجتماعية والأخلاقية على قيم الإنسان الدينية.

حسب القصة تُحدّد أخلاق الإنسان وصفاته وأعماله مصيره في يوم الحساب عندما يقف أمام الله بدون علاقة بأداء الفرائض الدينية والدين نفسه.

عندما يأتي وقت الحساب لا يكون فرق بين يهودي ومسلم ومسيحي ويكون الشيء الأهم تصرف وسلوك الإنسان خلال حياته من ناحية أعماله وصالحاته.

تظهر في القصة معالم ومشاهد من قاعة المحكمة ويجري حوار بين القاضي (الصوت) الموصوف بـ "قوة الرحمة" فهو الله الرحمن الرحيم ملك يوم الدين (سورة الفاتحة) وبين "الروح" المتهم، "عبد الله" (اسم رمزي).

صعدت روح الإنسان الميت إلى السماء "خائفةً مرّحفةً" من إصدار الحكم. هل سيكون الجنة أم النار؟

تم تحقيق الروح بأسلوب الحكم في المحكمة وسئلت الروح عن أخطائها وكذلك ردت الروح على

أَسْئَلَةُ الْقَاضِي وَرَدَّدَتْ تَصْرِيحَهَا أَرْبَعَ مَرَّاتٍ "عِشْتُ لَا أَسِيءُ إِلَى أَحَدٍ مِنْ أَهْلِ الْأَرْضِ" فَاصْدَرَ "الصوت" الْحُكْمَ بِالْجَنَّةِ وَالرُّوحَ الْبَرِّيَّةَ دَخَلَتْ الْجَنَّةَ.
تَتَوَصَّلُ الْقِصَّةُ فِي هَذِهِ النُّقْطَةِ إِلَى قِمَّتِهَا وَكَذَلِكَ يَتِمُّ كَسْرُ التَّوَقُّعَاتِ عِنْدَ الْقَارِئِ.
فِي الْجَنَّةِ التَّقَّتِ الرُّوحُ أَهْلَ الْجَنَّةِ الَّذِينَ وَصَلُوا إِلَيْهَا مِنْذُ زَمَنٍ طَوِيلٍ قَبْلَ ظُهُورِ الْأَدْيَانِ فَدَخَلُوا الْجَنَّةَ لِأَنَّهُمْ عَاشُوا دُونَ أَنْ يُسَيِّئُوا إِلَى أَحَدٍ.

أَسْمَاءُ الْجَنَّةِ

أَعْتَقَدُ أَنَّ الْجَذَرَ "جنن" بِاللُّغَةِ الْعَرَبِيَّةِ يَتَعَلَّقُ بِالْجَذْرِ "גנן" بِالْعِبْرِيَّةِ فَلِلْجَذَرَيْنِ مَعْنَى يَعْمَلُ السِّتْرَ وَالِاسْتِتَارَ הַגִּן, הַסְתִּיר, הַתְּגִנוֹן, הַסְתַּתֵּר.

أَلْجَنَّةُ - أَصْلُ اشْتِقَاقِ هَذِهِ اللَّفْظَةِ مِنَ السِّتْرِ وَالتَّغْطِيَةِ وَمِنْهُ الْجِنِّينَ لِاسْتِتَارِهِ فِي الْبَطْنِ.
وَالْجَانَّ / جِنَّ / لِاسْتِتَارِهِ عَنِ الْعَيُونِ وَالْمِجَنَّ لِسِتْرِهِ وَوَقَايَتِهِ الْوَجْهَ وَالْمَجْنُونِ لِاسْتِتَارِ عَقْلِهِ وَتَوَارِيهِ عَنْهُ.
أَلْجَنَّةُ حَسَبَ قَامُوسِ "المنجد"، الْحَدِيقَةُ ذَاتُ الشَّجَرِ قِيلَ لَهَا ذَلِكَ لِسِتْرِهَا الْأَرْضِ بِظِلَالِهَا
الْجَنَّةُ هُوَ الْأَسْمُ الْعَامُّ وَتُذَكَّرُ عِدَّةَ أَسْمَاءٍ فِي الْقُرْآنِ وَالْحَدِيثِ.
أَلْفِرْدَوْسُ (أَوْسَعُ الْجَنَّاتِ وَأَعْلَاهَا)، دَارُ السَّلَامِ، دَارُ / جَنَّةُ الْخُلْدِ، جَنَّةُ النَّعِيمِ، جَنَّةُ الْمَأْوَى،
جَنَّةُ عَدْنٍ (مُشْرِفَةٌ عَلَى كُلِّ الْجَنَّاتِ هِيَ قِصْبَةُ الْجَنَّةِ وَيَسْكُنُهَا اللَّهُ)، جَنَّةُ الْحَيَوَانَ، دَارُ الْمَقَامَةِ،
مَقْعَدُ صِدْقٍ.

وَصْفُ الْجَنَّةِ حَسَبَ الْقُرْآنِ وَالْحَدِيثِ

الْجَنَّةُ "فِيهَا مَا لَا عَيْنٌ رَأَتْ وَلَا أُذُنٌ سَمِعَتْ وَلَا خَطَرَ عَلَى قَلْبٍ بَشَرٍ" (مِنَ الْحَدِيثِ).
الْجَنَّةُ خَالِدَةٌ لَا تَنْفَى. الْجَنَّةُ وَسِعَةٌ رَائِعَةٌ مَنَاطِرُهَا خَلَابَةٌ وَفِيهَا قُصُورٌ وَمَنَازِلٌ بَهِيَّةٌ مِنَ اللَّوْلُؤِ وَالْيَاقُوتِ
وَفِيهَا أَنْهَارٌ وَعُيُونٌ وَبِحَارٌ مِنَ الْعَسَلِ وَالْحَمْرِ وَالْمَاءِ. فِي الْجَنَّةِ أَشْجَارٌ مُثْمِرَةٌ مُتَنَوِّعَةٌ دَائِمَةٌ كَثِيرَةٌ
وَرَوْضَاتٌ خَضْرَاءُ وَزُهُورٌ. تُرَابُهَا زَعْفَرَانٌ وَرَائِحَتُهَا عِبْقَةُ زَكِيَّةٍ.
فِي الْجَنَّةِ نُورٌ دَائِمٌ لَا شَمْسَ وَلَا قَمَرَ. فِي الْجَنَّةِ دَوَابٌّ وَطُيُورٌ.
تَسْكُنُ الْجَنَّةُ حُورَ الْعَيْنِ الرَّائِعَاتِ اللَّوَاتِي يُنَادِينَ بِأَصْوَاتٍ رَخِيمةٍ.
لِلْجَنَّةِ ثَمَانِيَةُ أَبْوَابٍ يَدْخُلُهَا الْمُؤْمِنُونَ بِرِفْقَةِ الْمَلَائِكَةِ.

وَصَفَ أَهْلَ الْجَنَّةِ

أَهْلَ الْجَنَّةِ خَالِدُونَ لَا يَرْحَلُونَ عَنْهَا لَا يَتَخَاصِمُونَ وَلَا يَنَامُونَ فَعَلَيْهِمُ التَّيْجَانُ وَطَعَامُهُمْ مِنْ ثَمَارِ الْأَشْجَارِ وَلَحْمِ الطَّيْرِ. يَتَزَيَّنُّ أَهْلُ الْجَنَّةِ بِأَنْوَاعٍ مِنَ الذَّهَبِ وَالْفِضَّةِ وَاللُّؤْلُؤِ وَيَلْبَسُونَ الْفَاخِرَ مِنَ اللِّبَاسِ بِالْوَانِ الْحَضْرَ.

أَهْلُ الْجَنَّةِ هُمُ الْمُؤْمِنُونَ الْمُوَحِّدُونَ الَّذِينَ عَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فَكُلٌّ مَنْ أَشْرَكَ اللَّهَ أَوْ كَفَرَ بِهِ أَوْ كَذَبَ بِأَصْلِ مِنْ أَصُولِ الْإِيمَانِ فَإِنَّهُ يُحْرَمُ مِنَ الْجَنَّةِ فَيَكُونُ فِي النَّارِ.

أَسْئَلَةٌ وَفَعَالِيَّاتٌ

1. صِفْ شُعُورَ الرُّوحِ لَمَّا وَقَفْتَ أَمَامَ قَضَائِبِهَا.
2. مَا هِيَ "الرُّوحُ" وَمَا هُوَ "الصَّوْتُ" ؟
3. أذْكَرُ مَعَالِمٍ مِنْ مَجَالِ "الْمَحْكَمَةِ" تَظْهَرُ فِي الْقِصَّةِ.
4. مَا هِيَ أَخْطَاءُ الرُّوحِ حَسَبَ الصَّوْتِ وَمَاذَا أَجَابَتِ الرُّوحُ لِتُحَامِي نَفْسَهَا ؟
5. حَسَبَ رَأْيِكَ، هَلْ مِنْ الْمَعْقُولِ أَنْ يَعِيشَ الْإِنْسَانُ دُونَ أَنْ يُسَيِّءَ إِلَى أَحَدٍ مِنْ أَهْلِ الْأَرْضِ ؟
عَلِّ جَوَابَكَ.
6. تَوْجَدُ أَخْطَاءَ بَسِيطَةً وَأَخْطَاءَ كَبِيرَةً. أذْكَرُ أَنْوَاعِ الْأَخْطَاءِ وَرَتَّبْتَهَا بِالْجَدُولِ التَّالِي.

أَخْطَاءُ كَبِيرَةً	أَخْطَاءُ بَسِيطَةً

7. أُرْسِمُ رَسْمًا لِلْجَنَّةِ.

قَائِمَةُ الْمَصَادِرِ

<http://www.athfer.com>

<http://forum.te3p.com>

أهل الجنة لإحسان عبد القدوس

تمارين

لية بيليد

- أ. رتبّ الجمل التالية حسب سياقها في القصة :
- إستقبل فريق من الملائكة الروح الصاعدة.
  - تُوفِّي إنسان.
  - أمّا روحه فصعدت إلى السماء.
  - قبروا جسمه في الأرض.
  - رافق ملاك جميل الروح إلى أبهاء السماء.
  - لقيت الروح أهل الجنة وسألته عن دينهم.
  - سأل الصوت : ما عملت في حياتك وما هو دينك وما هي أخطائك؟
  - رافق الروح إلى الجنة ملاك صغير.
  - قال الصوت : لقد شربت الخمر وعرفت النساء وتركت الصلاة والصوم.
  - قال أهل الجنة : وصلنا إلى هنا من زمان ، قبل ظهور الأديان.
  - أصدر الصوت حكمه : الجنة.

ب. أكتب صحيح أم خطأ ، حسب القصة :

- لا تأثير للإنسان على مصيره.
- يتعلّق قرار القضاة بدين الإنسان.
- يتعلّق قرار القضاة بتصرّفات الإنسان في الدنيا.
- يصل إلى الجنّة الإنسان المتديّن والمؤمن فقط.
- أبواب الجنّة مفتوحة أمام كل إنسان ، مُتديّنًا كان أم علمانيًا.
- أبواب الجنّة مفتوحة أمام كل إنسان ، يهوديًا كان أم مسيحيًا أم مسلمًا.
- للمسلمين فضلٌ على المسيحيين واليهود.
- مصير الإنسان مُنوط بتصرّفاتِه فقط.
- الفرائض المتعلقة بمعاملة الإنسان لأخيه الإنسان أهمّ من الفرائض المتعلقة بعلاقات الإنسان مع خالقه (الله).
- قد يصل كل إنسان إلى الجنّة.
- ما أساء أهل الجنّة إلى أحد من أهل الأرض.
- تُؤكّد القصة الفروق بين الديانات المختلفة.
- للأديان تأثير إيجابي على تصرّفات الإنسان.

ج . أجب عن الأسئلة التالية :

- ما اسم الإنسان الذي صعدت روحه إلى السماء؟
- لماذا اختار المؤلّف هذا الاسم؟
- صنّف الأخطاء التالية إلى مجموعتين :

أخطاء تتعلّق بمعاملة الإنسان لأخيه الإنسان وأخطاء تتعلّق بمعاملة الإنسان مع خالقه (الله).

القتل	الخداع	السرقَة
أكل لحم الخنزير	أكل اللحم واللبّن معًا	ترك الصلاة
عدم احترام الوالدين	ترك الحجّ	الاغتصاب
ترك صوم عيد الغُفران / شهر رمضان		

- أي من المجموعتين أعلاه أهم حسب رأيك؟ إشرح كلامك.
- ما هو موقف اليهودية من هذا الموضوع؟
- ما هي رسالة القصة؟

תירגול מסכם:

לחזרה אחרונה על הסיפור (ולאחר שלימדתי את סורה الزلزلة) חיברתי את התרגיל הבא:

ماذا تَسْتَتِجُ من القصة؟

أَكْمَلُ:

لَتَصْرُفَاتِ الْإِنْسَانِ فِي الْ_____ تَأْثِيرِ كَبِيرٍ عَلَى _____
 فِي الْ_____ : الْ_____ أُمُّ الْ_____؛
 مَنْ تَصْرَفَ بِصُورَةِ إِنْسَانِيَّةٍ دَخَلَ الْ_____. أَمَّا مَنْ _____
 إِلَى النَّاسِ فَلَا شَكَّ أَنَّهُ يَدْخُلُ الْ_____. كُلُّ إِنْسَانٍ يَتَحَمَّلُ
 الْ_____ عَنْ أَعْمَالِهِ كَمَا قَالَ اللَّهُ تَعَالَى فِي سُورَةِ الزَّلْزَلَةِ:

وَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ _____ يَرَهُ

وَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ _____ يَرَهُ

הערה: לתרגיל זה ניתן להוסיף מחסן מלים במידת הצורך.